

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: **ЦИФРОВА ДЕРЖАВА ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ**

Виконав: студент
групи ПУ23-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та
адміністрування»
Шаталов С.О.

Керівник
д. н. з держ. упр.,
професор Антонова О.В.

Рецензент
НТУ «Дніпровська політехніка»,
професор кафедри державного
управління і місцевого
самоврядування
ННІ державного управління,
д. держ. упр.,
професор Хожило І.І.

АНОТАЦІЯ

Шаталов С.О. **Цифрова держава та електронна демократія як інструменти громадянського суспільства в контексті захисту національних інтересів**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою магістерської роботи є обґрунтування напрямів впровадження електронного врядування та розвиток демократії в сучасній Україні на основі вимірювання відповідних індексів за міжнародними рейтингами, що дозволяє встановити основні проблеми й окреслити перспективи їх розв'язання.

У роботі охарактеризовано упровадження сучасних систем електронного урядування в органах публічної влади, зокрема досліджено теоретико-правові основи сучасного електронного урядування в Україні. Розглянуто основні поняття та категорії у сфері електронного урядування та вивчено нормативно-правове забезпечення електронного урядування. Проаналізовано світовий досвід упровадження електронного урядування в діяльність органів публічної влади, у тому числі досвід побудови електронного урядування в різних країнах світу (Канаді, США, країн-учасниць ЄС, Республіці Корея, КНР). Також проведено порівняльний аналіз місця України в міжнародних рейтингах з моніторингу стану електронного врядування та розвитку демократії. Зокрема на основі методології моніторингу ООН «Електронний уряд» та індексів демократії (Індекс демократії GDI, Індеси демократії V-Dem, Індекс трансформації Бертельсмана, Індеси глобального стану демократії) встановлено основні напрями для подальшого розвитку України, сформовано і розроблено основні рекомендації щодо упровадження сучасних систем електронного урядування в Україні.

Рекомендації та пропозиції, а також інформаційно-аналітичні матеріали, подані в роботі, можуть бути корисними для діяльності органів державної виконавчої влади, органів державного управління, органів місцевого самоврядування під час вдосконалення та розробки пропозицій щодо упровадження та вдосконалення електронного урядування.

Ключові слова: публічна влада, публічне управління та адміністрування, електронне урядування, електронний уряд, електронне суспільство, електронна демократія.

SUMMARY

Shatalov S. O. **Digital state and e-democracy as instruments of civil society in the context of protecting national interests**

Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The purpose of the master's thesis is to substantiate the directions for e-governance implementation and democracy development in modern Ukraine based on the measurement of relevant indices according to international ratings. This approach allows for the identification of the main problems and outlines the prospects for their resolution.

The paper describes the introduction of modern e-government systems in public authorities, focusing on the theoretical and legal foundations of modern e-government in Ukraine. It examines the main concepts and categories in the field of e-government and reviews the regulatory and legal framework for e-government. It's analyzed the global experience of implementing e-government in the activities of public authorities, including the experiences of various countries (Canada, the USA, EU member states, the Republic of Korea, and China). A comparative analysis of Ukraine's position in international rankings for monitoring the state of e-governance and democracy development was also conducted. Based on the UN E-Government monitoring methodology and democracy indices, the main directions for the further development of Ukraine were identified, and key recommendations for the implementation of modern e-government systems in Ukraine were formulated and developed.

Keywords: public authorities, public management and administration, e-governance, e-government, e-society, e-democracy.

Список публікацій здобувача:

1. Shatalov S. (2024). INTERRELATION OF E-GOVERNANCE IMPLEMENTATION AND DEMOCRACY DEVELOPMENT IN UKRAINE IN INTERNATIONAL RANKINGS: VALUES, PRINCIPLES, ACTIONS. *International Conference on Corporation Management-2024. Scientific Center of Innovative Research (April 26, 2024, Pussi, Estonia)*. P. 110-111. DOI: 10.36690/ICCM-2024. URL: <https://conf.scnchub.com/index.php/ICCM/ICCM-2024/paper/view/730>
2. Антонова О.В., Шаталов С.О. Е-демократія та цифрова держава як інструменти громадянського суспільства в контексті захисту національних інтересів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2024, №14 (фахове, кат. Б). 14 стор.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	11
1.1. Основні поняття та категорії у сфері електронного урядування	11
1.2. Нормативно-правове забезпечення електронного урядування в Україні	21
РОЗДІЛ 2 СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ	28
2.1. Досвід побудови електронного уряду в країнах Північної Америки (США, Канада) та Західної Європи (країни-учасниці ЄС, Естонська Республіка)	28
2.2. Досвід розбудови електронного врядування в країнах Азії (КНР, Республіці Корея)	42
2.3. Досвід запровадження електронного врядування та електронної демократії в сучасній Україні	50
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	57
3.1. Моніторинг стану електронного врядування та розвитку демократії на основі E-Government Development Index («Електронний уряд» ООН) та методології обчислення EGDI	57
3.2. Міжнародні індекси демократії та тенденції розвитку електронного урядування в сучасній Україні	65
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Інформатизація є одним з процесів, котрі обумовлюють зміни сучасного суспільства, держави. Процес цей виник за історичними мірками зовсім недавно. Проте швидке поширення розробок і впровадження інформаційних технологій у всіх сферах політичній, економічній, соціальній, культурній та громадській свідчить про трансформацію індустріального суспільства в суспільство інформаційне. У сучасному мінливому світі найважливішим фактором стає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), які перетворюють сучасну дійсність, призводять до серйозних зрушень у громадській, політичній, економічній, соціальній і культурній сферах життя суспільства.

Трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне є загальносвітовою тенденцією, що відбувається у результаті науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибинного та динамічного проникнення ІКТ в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави. Більшість розвинутих держав світу на межі ХХ – ХХІ століть поставили собі за мету перехід до нового етапу розвитку – інформаційного суспільства.

Взаємодія і залежність глобального, національного, регіонального і локального рівнів є досить складними і являє собою одну з особливостей нинішнього етапу розвитку інформаційного суспільства. Найбільш значущими елементами становлення інформаційного суспільства є, насамперед, національні телекомунікаційні структури. Область високих технологій розвивається більш значними темпами, ніж інші галузі. Крім того, вона надає дуже великий вплив інноваційного характеру на всі сфери суспільного розвитку. Сучасні інформаційні технології впроваджуються в усі області життєдіяльності, в тому числі і в публічне управління. Сьогодні ми використовуємо інформаційні технології, в тому числі електронну комерцію, електронний уряд, інформатизацію науки і освіти, військової справи, охорони

здоров'я та багато інших. Зараз вони розглядаються як інтегрована, взаємопов'язана сукупність всієї інформаційно-телекомунікаційної сфери та є базисом для переходу до інформаційного суспільства.

Серед глобальних тенденцій розвитку суспільства, що обумовлюють актуальність теми дослідження в контексті публічного управління, нам представляється за необхідне зазначити наступні:

- стрімке зростання числа інтернет-користувачів;
- посилення процесів цілеспрямованого використання ІКТ як однієї з рушійних сил розвитку і вдосконалення публічного управління;
- об'єктивну нездатність надмірно централізованих структур реагувати з необхідною швидкістю на стрімкі зміни навколишнього світу, що призводить до нагальної необхідності більшої гнучкості і мобільності державних служб;
- необхідність адекватного реагування національних урядів на сучасні вимоги нових технологій для забезпечення (або підтримки) належного рівня міжнародного співробітництва.

ІКТ стали невід'ємним елементом функціонування сучасного суспільства, як демократичного, так і авторитарного. Однією з необхідних передумов демократичного розвитку є прозора та відкрита влада. У сучасному демократичному суспільстві ІКТ допомагають відкритості органів влади, що є запорукою здійснення ефективної політики, яка спроможна створити реальний громадянський контроль суспільства над владою, забезпечити права людини та зміцнити довіру громадян до влади. Найбільш вживаними функціями ІКТ в авторитарних державах є владний контроль та владне керування людиною .

У цілому інформаційне суспільство передбачає неминучу трансформацію політичних інститутів і державного управління, як в сенсі зміни функцій, так і в плані структурних зрушень, що дозволило сформулювати основні підходи до створення сучасного «відкритого» публічно управлінського простору як для громадян, так і для органів публічної влади. Одним з таких підходів є запровадження електронного урядування в публічно-управлінську діяльність.

Дослідженнями концепції електронного урядування займалися такі зарубіжні вчені, як Ю. Хаяші (увів у науковий обіг термін «інформаційне суспільство»), Й. Масуда, М. Порат, Т. Стоунер та ін. До числа вітчизняних дослідників слід віднести О. Єршова, Т. Маматову, Ю. Шарова, М. Зварич, С. Квітку, І. Куспьяк, А. Серенок, Ю. Щербініна та інших, які займалися питаннями моніторингу ефективності впровадження системи електронного урядування в містах України за різними методиками.

В умовах постіндустріальної економіки, з урахуванням ускладнення господарських зв'язків, інтенсифікації та збільшення швидкості протікання економічних і соціальних процесів особливу значимість і цінність набувають нові, більш досконалі форми роботи з населенням та взаємодії між органами державної влади, а саме електронний уряд. Україна намагається стати демократичною державою, а це означає необхідність постійного спілкування органів влади з громадянами за допомогою підтримки зворотного зв'язку.

Основною метою створення електронного уряду є визначення нового способу взаємодії на основі активного використання ІКТ з метою підвищення ефективності надання державних послуг та зниження витрат на державний апарат. Таким чином, електронний уряд являє собою сучасну модель взаємодії населення, держави і бізнесу на основі застосування ІКТ, автоматизації документообігу, оптимізації взаємодії між її учасниками.

Необхідно відзначити, що обсяг інформації в світі в різних областях діяльності досягає гігантських масштабів. Тому від здатності організації максимально використовувати інформацію залежить її успіх. Завданнями будь-якої інформаційно-аналітичної системи є ефективне зберігання, обробка і аналіз даних. Надійне зберігання інформації досягається наявністю в складі інформаційно-аналітичної системи цілого ряду дублювання даних. Обробка інформації досягається застосуванням інструментів вилучення, перетворення і завантаження даних. Аналіз даних здійснюється за допомогою інструментів аналізу даних. Процес перекладу державних послуг в електронний вигляд включає в себе інтегровану роботу фахівців різних областей. Таким чином,

електронний уряд використовується для оптимізації надання державних послуг, розширення і підтримки можливостей самообслуговування населення, зростання правової обізнаності і кваліфікації громадян тощо. Для цього необхідно побудова відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення.

Електронна демократія відображає можливість для кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, використовуючи при цьому інформаційні технології для інтерактивного зв'язку між органами влади та громадянами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що формуються під час впровадження і функціонування сучасних систем електронного врядування.

Предмет дослідження – упровадження сучасних систем електронного урядування в діяльність органів публічної влади.

Метою роботи є обґрунтування напрямів впровадження електронного врядування та розвиток демократії в сучасній Україні на основі вимірювання відповідних індексів за міжнародними рейтингами, що дозволяє встановити основні проблеми й окреслити перспективи їх розв'язання.

Визначені об'єкт, предмет, мета обумовили необхідність вирішення таких завдань, як:

- визначити основні поняття та категорії у сфері електронного урядування, такі як: «електронне урядування», «електронний уряд», «електронне суспільство», «електронна демократія», «цифрова держава»;
- дослідити нормативно-правове забезпечення електронного урядування в органах публічної влади України;
- вивчити світовий і вітчизняний досвід упровадження електронного врядування, зокрема в країнах Північної Америки (США, Канада) та Західної Європи (країни-учасниці ЄС), а також в країнах Азії (Республіка Корея, КНР) які характеризуються різними підходами до розвитку електронного врядування та демократії;

– проаналізувати вітчизняний досвід упровадження електронного врядування та цифрової держави, а також встановити основні проблеми його подальшого розвитку в умовах воєнного стану;

– з'ясувати місце України в міжнародних рейтингах з моніторингу стану електронного врядування та розвитку демократії на основі методики обчислення ООН «Електронний уряд», а також визначити напрями подальшого розвитку сучасної України за результатами порівняльного аналізу за чотирма міжнародними індексами демократії (Індекс демократії GDI, Індеси демократії V-Dem, Індекс трансформації Бертельсмана, Індеси глобального стану демократії).

Методи дослідження. У процесі дослідження використано системний підхід, методи аналізу і синтезу, узагальнення, компаративно-історичний метод відповідно до мети дослідження. Системний підхід дав змогу дослідити процес організації інформаційно-аналітичного забезпечення органів публічної влади як соціальних підсистем. Методи індукції та дедукції спрямували логіку пізнання від найбільш загального до конкретного щодо особливостей впровадження сучасних систем електронного урядування, а також дали змогу виявити проблеми формування, роботи з великими базами даних, реєстрами, електронними архівами. Завдяки застосуванню історичного підходу розглянуто етапи формування державної політики розвитку інформаційного суспільства, а також формування національних підходів до ІКТ в практиці органів публічної влади в зарубіжних країнах.

Методологічною основою проведеного дослідження є сучасні підходи до впровадження електронного урядування в діяльність органів публічної влади. Результати дослідження, а саме основні положення, висновки й пропозиції цієї роботи можуть бути застосовані безпосередньо у практиці інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади, а також як додаткове джерело аналітичного матеріалу для його вдосконалення.

Нормативно-правовою базою даного магістерського дослідження стали Конституція України, закони України «Про електронні документи та

електронний документообіг» (від 22.05.2003 № 851-IV), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (від 09.01.2007 № 537-V), «Про доступ до публічної інформації» (від 13.01.2011 № 2939-VI), «Про адміністративні послуги» (від 06.09.2012 № 5203-VI), «Про захист персональних даних» (від 01.06.2010 № 2297-VI); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015), Концепція розвитку електронного урядування в Україні (затверджена розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р), Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання електронної взаємодії органів виконавчої влади» (від 18.07.2012 № 670); Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Міністерства цифрової трансформації» (від 18.09.2019 № 856); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» (від 05.04.2012 № 220-р) та інші.

Перспективами подальших досліджень можуть стати розробка заходів та програм зі збільшення мережі користувачів-споживачів онлайн-послуг «електронного уряду» та його програмних (додаткових) продуктів з метою розвитку прямої е-демократії.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (сім підрозділів), висновки, додатки, загальний обсяг яких складає 80 сторінок. Список використаних джерел містить 84 найменування, у тому числі 42 нормативних документи, 33 – іноземними мовами. Робота містить 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ

СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

1.1. Основні поняття та категорії у сфері електронного урядування

Як відомо у світі існують два полюси політичного режиму або сукупності засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадян і держави – анархія та тоталітаризм. Анархія та тоталітаризм відрізняються способом і характером формування представницьких установ, органів влади, співвідношенням законодавчої, виконавчої і судової влади, правовим статусом особи, ступенем розвитку демократичних свобод.

Анархія (з дав.-гр. ἀναρχία – відсутність влади). Цей термін зазвичай використовується для позначення понять «не мати ніякого уряду» або «бути без уряду».

Тоталітаризм (італ. totalità і прикметник італ. totalitario, від лат. totalitos цілісний – той, що охоплює усе загалом) – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини. Тоталітаризм не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія. Тоталітаризм вимагає необмеженого керування підлеглими і їхнє повне підкорення поставленим згори політичним цілям.

Анархію та тоталітаризм поєднує лише одне ці політичні режими не є життєстійкими. Невідомо про жодну анархічну державу існуючу достатньо довго в історичній перспективі. Тоталітарний СРСР розвалився в результаті Холодної війни, тоталітарний Китай, після смерті Мао провів реформи, давши економічну свободу населенню. Таким чином, за виключенням мабуть тільки Північної Кореї у світі не залишилося класичних тоталітарних держав.

Демократія – політичний режим, при якому єдиним джерелом влади є народ, а влада здійснюється за волею народу і в його інтересах. Запозичення з грецької мови; *δημοκρατία* етимологічно «народне управління» є складним словом, утвореним з основ іменника грец. *δῆμος* «народ» і *χράτεω* «правити, володіти; бути сильним». У формулюванні 16 президента США (з березня 1861 до квітня 1865) Авраама Лінкольна, демократія – урядування «іменем народу, силами народу і для народу» [43].

Сучасним антагоністом демократії є авторитаризм (від лат. *auctoritas* – влада, вплив) особливий тип режиму, заснований на необмеженій владі однієї особи або групи осіб при збереженні деяких економічних, громадянських і духовних свобод для громадян. Зазначимо, що в такому значенні авторитаризм є найдавнішим політичним режимом.

Терміни *e-government* і *e-governance*, запозичені з англійської мови і походять від кореневих слів *government* і *governance*. Наукові школи розрізняють поняття *government* і *governance*, визначаючи *governance* як діяльність або процес управління, а *government* – у розумінні повсякденного адміністрування.

Українська мова надає найбільш чіткий переклад терміну *governance* – як «урядування», що означає впорядковувати, організовувати, досягати певних цілей. *Governance* здійснюється на різних рівнях суспільної системи шляхом визначення напряму розвитку, прийняття та реалізації загальнозначущих для даного рівня рішень. Поняття *government* можна визначити як уряд, заснований на взаємодії між бізнесом, громадянами та представниками, які управляють ним, а процес управління такою державою називається *governance*.

Кризові явища в класичному (або «старому») державному управлінні, побудованому на принципах бюрократії, ієрархічної організації, централізації, єдності керування і адміністрування, що запроваджувалися як результат розвитку і перебудови імперій 19 століття внаслідок здобуття нових територій і ресурсів, засновані на зміні позиції насилля і контролю держави над громадянами-підданими на рівноправне партнерство, де громадяни виступають

як рівні серед рівних учасниками публічноуправлінських процесів. Це призвело до необхідності модернізації систем державного управління. Сучасний «Governance» зосереджений на зміні ролі уряду як організатора та координатора сервісів для населення і представників бізнесу. Обов'язок забезпечувати якісне обслуговування великої кількості суб'єктів призвів до розуміння необхідності впровадження ІКТ, як ефективного механізму суттєвого підвищення продуктивності та якості праці, зокрема публічних службовців. Такий уряд, в якому адміністративні процеси забезпечуються відповідними ІКТ одержав назву електронного уряду. Прообраз електронного уряду з'явився в Сінгапурі в 1980 році із прийняттям «Програми комп'ютеризації цивільних служб» (The Civil Service Computerisation Programme). Але масовий інтерес до моделі електронного уряду сформувався у середині 1990-х років. І вже до 2000 року багато передових країн мали цільові програми розвитку електронного уряду [44; 45].

Відповідно до появи і розвитку інформаційно-комунікативних технологій змінився підхід у сфері державного управління та з'явилися нові концепції та поняття, зокрема e-government і e-governance, які використовуються одночасно як для характеристики процесів державного управління, так і становлення громадянського суспільства. Генеза цієї концепції і поняття йде з США. Основний їх зміст можна зрозуміти зі Стратегії США (2002), у якій наголошується на тому, що «...бачення Президентом нової адміністративної реформи підкреслює необхідність зміни операційної складової уряду у частині власного функціонування і взаємодії з громадянами, яким воно служить» [68]. Основою цієї зміни стали три принципи:

- уряд повинен сконцентруватися на громадянах, а не на бюрократії;
- уряд повинен орієнтуватися на результати своєї діяльності;
- уряд повинен базуватися на ринку, активно просуваючи інновації [52].

Організація економічного співробітництва та розвитку визначає електронний уряд як використання інформаційно-комунікаційних технологій

(далі – ІКТ), зокрема Інтернету, як інструмент для досягнення кращого урядування [70].

Зараз e-government і e-governance є глобальними явищами: уряди демократичних країн використовують ці концепції для просування участі громадян у суспільному житті і розширення їх прав і можливостей, уряди авторитарних країн для посилення контролю над своїм населенням. Незважаючи на єдину смислову спрямованість понять, вони, тим не менш, не є тотожними. Спільним знаменником для e-government і e-governance є те, що і e-government і e-governance передбачають комп'ютеризацію існуючих паперових процедур, яка підказує нові способи обговорення та прийняття стратегічних рішень, нові способи ведення справ, нові стилі керівництва, нові способи донесення думок громадян та громад, а також нові способи роботи з інформацією.

Є декілька визначень e-government: від використання інформаційних технологій (далі – ІТ) для вільного пересування інформації з метою подолання обмежень традиційного паперу до використання технології для підвищення доступності державних послуг для громадян, ділових партнерів і співробітників. E-government дозволяє уряду стати більш ефективними. Можна сказати що, e-government – це роботизована адміністрація. Отже, e-government можна визначити як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування служб органів влади в режимі реального часу і робить максимально простим і доступним щоденне спілкування людини з офіційними установами. Практично це означає організацію управління державою і взаємодію органів влади з фізичними, юридичними особами шляхом максимального використання сучасних інформаційних технологій. Таким чином є можливість будь-якої особи через інформаційно-комунікаційні засоби звернутись до органів публічної влади, для отримання необхідної інформації, та адміністративних послуг, так і можливість контролю держави

над людиною через інформаційно-комунікаційні засоби. У структурі e-government можна виокремити три компоненти:

- технічну сторону (мережевий зв'язок);
- внутрішню урядову інфраструктуру (аналог корпоративної мережі);
- зовнішню інформаційну інфраструктуру, яка взаємодіє з фізичними та юридичними особами.

Основою e-government є «клієнт-орієнтованість» публічних інститутів, а саме, сприйняття громадян як споживачів адміністративних послуг і прийняття підходів задоволення очікувань споживачів. Клієнто-орієнтована стратегія передбачає скасування непотрібного адміністративного навантаження, яке з'являється, коли користувачі (бізнес, громадяни) змушені декілька разів подавати до установ публічної влади одну інформацію. Метою стратегії є створення безперешкодного руху інформації всередині адміністративної системи без участі клієнтів. Стратегія «єдиного вікна» передбачає активну роботу в напрямку надання послуг також тими підрозділами органів державної влади, які безпосередньо не контактують з клієнтами, при цьому йде обмін інформацією між самими підрозділами. У підсумку громадянин, який звернувся до органу влади за отриманням послуги, не надає довідки, що підтверджують певні факти, таку інформацію державний орган отримує самостійно із загального масиву інформації, яким володіє держава і чим більший масив цієї інформації тим більше можливостей впливу на людину має держава.

E-government є частиною більш глобального явища – e-governance. Стратегічною метою e-governance є спрощення управлінського процесу для всіх сторін: уряду, громадян та бізнесу за допомогою ІКТ.

Для важливої складової електронного урядування - електронного уряду, виділяють такі компоненти:

- G2C (government to citizens) або «Уряд – громадянам». З введенням систем G2C громадяни набагато менше стоять в чергах за адміністративними послугами, економлячи при цьому власні час та гроші, а бюджетні витрати на адміністрування типових процедур при цьому зменшуються;

– G2B (government to business) або «Уряд – бізнесу». Автоматизація податкових виплат, проведення електронних тендерів на постачання продукції тощо;

– G2G (government to government) або «Уряд – уряду». Частина об'єднаної інформаційної системи, що забезпечує керування роботою державного апарату; передачу інформації та координацію діяльності різних органів влади [77].

Таким чином, електронне урядування це спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та глобальної інформаційної мережі, що робить максимально простим і доступним спілкування з органами влади громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. Складовою електронного урядування є електронний уряд - інфраструктура автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з фізичними та юридичними особами.

Інформаційно-комунікаційні технології можна використовувати як для демократичних, так і для антидемократичних цілей. Наприклад, цифрові технології можуть бути використані для сприяння як примусовому контролю, так і активній участі [67]. Прикладом бачення антидемократичного використання технологій є «1984» Джорджа Оруелла.

Загалом інтернет-сайти для електронного урядування виконують чотири основні функції:

- надають людям онлайн-послуги органів влади,
- забезпечують передачу інформації між органами влади, фізичними та юридичними особами,
- надають можливість владі контролювати та впливати на громадян,
- надають можливість громадянам контролювати та впливати на владу.

При організації і експлуатації електронних мереж важливими вимогами при роботі являються наступні: ефективність, безпека, сумісність, надійність.

Спробуємо окреслити основні принципи роботи електронного уряду у авторитарних країнах виходячи з особливостей політичного режиму та принципів роботи інформаційних мереж:

- орієнтації на владу, тільки влада визначає політику і напрям розвитку;
- контролю, влада контролює громадян та бізнес;
- ефективності, ефективність роботи електронної держави повинна проявлятися в її здатності швидко і з найменшими витратами та найвищою якістю послуг обслужити найбільшу кількість громадян:

- безпеки. електронні додатки повинні повністю відповідати загальній архітектурі систем безпеки, ідентифікації електронних платежів:

- сумісності рішень. електронні додатки повинні забезпечувати взаємодію між різними структурами, що складають систему, і повну взаємну сумісність, а також можливість розширення системи;

- надійність, додатки повинні зберігати точність даних, можливість їх архівування, а також аудиту транзакцій.

Упровадження електронного уряду у демократичних країнах, на нашу думку, здійснюється за дещо іншими принципами:

- орієнтації на громадян та бізнес, громадяни – є тими, хто формує владу держави, визначає політику і напрям розвитку суспільства;

- прозорості і підзвітності, робота держави є публічною, кожен має право отримати потрібну йому інформацію про роботу державних органів, суспільство здійснює жорсткий контроль за діяльністю влади, влада регулярно надає громадськості звіти та іншу необхідну інформацію;

- ефективності, ефективність роботи електронної держави повинна проявлятися в її здатності швидко і з найменшими витратами та найвищою якістю послуг обслужити найбільшу кількість громадян;

- безпеки, електронні додатки повинні повністю відповідати загальній архітектурі систем безпеки, ідентифікації електронних платежів;

- сумісності рішень, електронні додатки повинні забезпечувати взаємодію між різними структурами, що складають систему, і повну взаємну сумісність;

- надійність, додатки повинні зберігати точність даних, можливість їх архівування, а також аудиту транзакцій.

У рекомендації Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи щодо е-урядування [72], надано визначення е-демократії як використання ІКТ в демократичних процесах, яке дозволяє:

- посилити участь, ініціативність та залучення громадян на національному, регіональному та місцевому рівнях публічного життя,

- покращити прозорість демократичного процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів,

- покращити чутливість/ зворотну реакцію органів влади на звернення громадян,

- сприяння публічним дебатам та увагу громадян до процесу прийняття рішень.

У Рекомендаціях Ради Європи щодо електронної демократії визначено 20 принципів е-демократії, серед яких:

- основне завдання електронної підтримки демократії – це посилення демократії, демократичних інститутів та процесів, поширення демократичних цінностей;

- е-демократія повинна бути сумісна та пов'язана із традиційними процесами демократії. Кожен процес демократії (електронний чи традиційний) відіграє свою роль і не може застосовуватись як універсальний;

- е-демократія спирається на демократичні, гуманістичні, соціальні, етичні та культурні цінності суспільства, в якому вона запроваджується;

- е-демократія тісно пов'язана із «добрим урядуванням», тобто здійснення влади у електронній формі повинно спиратись на принципи результативності, ефективності, участі, прозорості, підзвітності;

- е-демократія повинна підтримувати та впроваджувати фундаментальні свободи, права людини, включаючи свободу доступу до інформації;
- всі заінтересовані сторони е-демократії повинні включатись у демократичні процеси та отримувати вигоди від такої участі;
- е-демократія стосується багатьох різноманітних груп стейкхолдерів (заінтересованих сторін) і потребує їх співпраці. У формування та впровадження е-демократії повинні включатись не тільки органи публічної влади, але й громадяни, інститути громадянського суспільства, політики та політичні інституції, медіа та бізнесспільнота;
- кожен тип участі у політиці може бути досягнений через е-демократію. Йдеться про постачання інформації, комунікацію, консультацію, обговорення, угоди, уповноважена участь, спільні рішення, прийняття рішень;
- е-демократія є пов'язана із певним типом демократії і може впроваджуватись в системах різного рівня складності, рівня розвитку демократії, різних типів демократії;
- особливо, е-демократія через сучасні ІКТ приваблює молодь до демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів;
- недержавні організації можуть як використовувати е-демократію у своїх інтересах, так і здійснювати контроль за здійсненням е-демократії в інтересах громадян;
- публічна влада виграє від дискусій та ініціатив, які стосуються е-демократії та розвиваються у середовищі громадянського суспільства;
- цілі е-демократії подібні до цілей «доброго урядування»: прозорість, підзвітність, включення (інклюзія), доступність, участь, сталий розвиток, довіра до демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів, соціальна згуртованість;
- е-демократія відкриває можливості участі у політиці вразливих категорій громадян, які не мають можливості впливу на публічні рішення, і голос яких як правило, ігнорується;

– медіа відіграють вирішальну роль в е-демократії і спроможні створити форум для публічних дебатів, на яких громадяни можуть заявити про свої інтереси;

– новітні медіа та провайдери е-послуг спроможні покращити доступ громадян до інформації та сформувати кращу базу для участі громадян у демократичних процесах;

– е-демократія є інтегральною частиною інформаційного суспільства, яка постачає інноваційні інструменти участі громадян у публічному житті та політичних процесах;

– е-демократія базується на наступних поняттях:

✓ активне постачання комплексної, збалансованої, об'єктивної інформації, яка дозволяє чітко зрозуміти суть публічних проблем, альтернатив, можливостей, рішень в політиці. Цей концепт інформації чітко пов'язаний із свободою інформації та свободою слова,

✓ широке розуміння громадянства, яке включає осіб та групи осіб, які постійно проживають на території держави, включені у політичні організації безвідносно національності,

✓ участь громадян – залучення до вирішення публічних справ осіб та груп осіб, (групи інтересів, корпорації/професійні об'єднання, асоціації, неприбуткові організації). Така участь повинна гарантувати вплив на демократичний процес, можливість удосконалення якості та прийнятності результатів демократичного процесу,

✓ уповноваження та посилення спроможності – засоби підтримки права громадян на державне управління, надання громадянам ресурсів та повноважень для участі у політиці,

✓ включення (інклюзія) – політичне та технологічне посилення спроможності громадян до участі у політиці,

✓ обговорення – раціональні дебати серед рівних, на яких люди відкрито дискутують, підтримують чи критикують інші точки зору;

- е-демократія дозволяє брати участь у демократичних процесах будь-якій заінтересованій стороні безвідносно місцезнаходження;
- е-демократія об'єднує виробників політики та громадян у нову форму взаємодії та прийняття рішень, за якої стає максимально доступною інформація про думку громадськості, потреби, очікування та інтереси громадян [71].

Мета електронною демократії полягає у створенні основи для участі громадськості у здійсненні впливу на формування та реалізацію державної політики, вирішення питань місцевого значення, посилення прозорості та підзвітності органів влади громадянам. Електронна демократія охоплює електронні вибори як елемент представницької демократії.

Упровадження електронного урядування у демократичних країнах передбачає створення нових форм організації діяльності органів публічної влади, їх взаємодію з громадянами та суб'єктами господарювання шляхом надання доступу до державних інформаційних ресурсів, можливості отримувати електронні адміністративні послуги, звертатися до органів публічної влади використовуючи Інтернет. Стратегічними завданнями електронного урядування визначають такі:

- забезпечення прав громадян на доступ до всіх видів відкритої державної інформації;
- залучення громадян до участі у державних справах;
- вдосконалення технології державного управління;
- подолання інформаційної нерівності;
- організація надання послуг юридичним та фізичним особам в інтегрованому вигляді дистанційно – через Інтернет та інші засоби;
- перебудова відносин з громадянами;
- надання громадянам можливості навчатися протягом всього життя;
- сприяння розвитку економіки;
- системоутворювальне законодавче забезпечення.

1.2. Нормативно-правові засади розвитку електронного урядування в Україні

Розвиток інформаційного суспільства в Україні передбачає цілеспрямовану узгоджену діяльність усіх органів державної влади, як органів державного управління, так і органів місцевого самоврядування. Законодавство України, що пов'язане із розбудовою електронного урядування нараховує кілька десятків нормативно-правових актів. Розбудову електронного урядування можливо забезпечити тільки в рамках реформування всієї державної системи. Це потребує модернізації всієї системи публічного управління. Завдання розбудови національної системи електронного урядування в Україні є масштабним, тобто таким, яке потребує часу та ресурсів, оскільки значною проблемою української влади завжди була певна безсистемність та нерегламентованість її взаємовідносин з кінцевими споживачами публічноуправлінських послуг.

Слід зазначити, що електронне урядування – це тільки спосіб організації державної влади за допомогою систем інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними і аж ніяким чином електронне урядування не спростовує традиційне урядування. Тому не викликає подиву, що українські законодавці за останні приблизно 20 років внесли сотні змін у різні закони України для забезпечення підґрунтя електронного урядування.

Державна політика у сфері розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування базується головним чином на наступних нормативно-правових джерелах (із змінами та доповненнями):

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України;
- Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ;

- Закон України «Про електронні комунікації» від 16.12.2020 № 1089-IX;
- Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII;
- Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР;
- Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV;
- Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР;
- Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII;
- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI;
- Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI;
- Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI;
- Розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг» від 11.09.2013 № 718-р;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Міністерства цифрової трансформації» від 18.09.2019 № 856;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг» від 04.12.2019 №1137,
- «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» : указ Президента України від 29.07.2019 р. № 558;
- «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг: указ Президента України від 04.09.2019 № 647.

Згідно з цими та іншими документами саме на державу покладається головна організуюча, координуюча та контролююча роль у відношеннях, що виникають у процесі розбудови інформаційного суспільства та впровадження електронного урядування.

Україна після проголошення незалежності шукає своє власне місце у європейських інтеграційних процесах. Напрямом зовнішньої політики України визнано вступ до Європейського Союзу. Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є адаптація українського законодавства, тобто досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із сучасною європейською правовою системою або приведення у відповідність законодавства України до стандартів права ЄС .

З 1998 року адаптація законодавства в Україні здійснювалась на основі статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., ратифікованою Законом № 237/94-ВР від 10.11.94 [17], а з 2004 року також відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленої Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV [3]. Для організації виконання цих документів уряд України також прийняв ряд підзаконних актів, зокрема була створена окрема Координаційна Рада з адаптації законодавства, приймався щорічний план заходів та здійснювалась експертиза проектів актів на предмет їх відповідності *acquis communautaire* (*Acquis communautaire* в дослівному перекладі з французької – «надбання Співтовариства»). Цей термін відображає особливості правової природи Європейського Союзу і фактично є правовою системою Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу) також здійснювались переклад актів законодавства ЄС українською мовою, порівняльно-правові дослідження.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [16].

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення цієї угоди розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС.

23 червня 2022 року країни члени ЄС проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу. Однак, надання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу це тільки перший крок. На шляху до вступу Україні необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство у відповідність до європейських критеріїв.

У формуванні державної політики розвитку інформаційного суспільства виділяють декілька етапів.

На першому етапі (1998 – 2006) було прийнято Закони України «Про національну програму інформатизації» (1998); «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003), дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі роботи з електронними документами; «Про електронний цифровий підпис» (2003), цей Закон визначив правовий статус електронного цифрового підпису; ряд актів уряду, які започатковували формування нормативно-правової бази інформатизації, а саме побудову: телекомунікаційної системи, системи національних інформаційних ресурсів, інформатизацію стратегічних напрямів розвитку економіки, безпеки та оборони, соціальної сфери.

На другому етапі ухвалено закони України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також сукупність інших нормативно-правових актів, спрямованих на конкретизацію та деталізацію вищевказаних законів.

У Законі України «Про Основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» на основі матеріалів Женевської декларації принципів сформульовано визначення «інформаційного суспільства», а саме: «орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ,

користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя».

У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» № 537 наголошується на використанні інформаційно-телекомунікаційних технологій для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами.

Третій етап розвитку правової бази електронного урядування почався в 2015 році після прийняття Коаліційної угоди парламентських фракцій Верховної Ради України (2014) та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. З 2014 року в Україні почало діяти Державне агентство з питань електронного урядування.

У 2015 році саме електронні (а не паперові) петиції з'явилися в українському законодавчому полі. Тоді Закон України «Про звернення громадян» доповнився статтями які визначають та регулюють застосування та розгляд електронних петицій і звернень.

Сфера публічних закупівель регулюється Законом України «Про публічні закупівлі» прийнятим наприкінці 2015 року. Згідно з цим законом «Електронна система закупівель повинна бути загальнодоступною та гарантувати недискримінацію, рівні права під час реєстрації всім заінтересованим особам та рівний доступ до інформації всім особам».

У жовтні 2017 року був прийнятий Закон «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». У законі зазначено: «...Цей Закон регулює відносини, що виникають між юридичними, фізичними особами, суб'єктами владних повноважень у процесі надання і отримання послуг електронної ідентифікації, гарантів з цифровою ідентифікацією та електронних довірчих послуг, процедури надання таких послуг, нагляду і контролю за дотриманням

вимог законодавства у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг» [9].

18 вересня 2019 року уряд затвердив Положення про Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) яке замінило Державне агентство з питань електронного урядування. Прийняття подібного акта створило правові передумови для його функціонування, визначило засади, цілі та принципи діяльності. Даним документом визначено, що Мінцифри забезпечує:

- формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;
- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;
- формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;
- формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг;
- формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг;
- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії;
- виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг [32].

Положенням про Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №1137 від 04.12.2019 р. [19] були визначені основні питання функціонування порталу «Дія», зокрема,

функціональні можливості та суб'єкти порталу, зміст інформації на ньому та порядок її внесення.

Після внесення змін до закону України «Про адміністративні послуги» цим законом встановлюється «Надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні».

Прийнятий наприкінці 2020 року Закон України «Про електронні комунікації» поширюється «...на відносини у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра щодо надання та отримання електронних комунікаційних послуг, постачання та доступу до електронних комунікаційних мереж» [8].

Отже, цифрова держава – це про взаємодію громадян та бізнесу з державою зручною, прозорою та людиною (Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що фінансується Швейцарією і виконується Фондом Східна Європа у співпраці з Мінцифрою та Фондом Innovabridge, <https://egap.in.ua/>). Ключовою метою цифровізації держави є покращення якості життя українців завдяки зручним і прозорим державним сервісам, без витрат часу на бюрократичні процедури та збір документів, з рівним доступом усіх мешканців до послуг, із збільшенням впливу простих громадян на життя в громадах, з правом ініціативи власних проєктів і простою комунікацією.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

2.1. Досвід побудови електронного уряду в країнах Північної Америки (США, Канада) та Західної Європи (країни-учасниці ЄС, Естонська Республіка)

Для розуміння сутності електронного урядування використовується модель зрілості електронного урядування «Gartner Group» з наступними рівнями:

1) «веб-присутність» – на цьому етапі веб-сайт статичний і використовується для надання базової інформації для громадянина, цінність для громадськості полягає в тому, що урядова інформація загальнодоступна;

2) «взаємодія» – на цій стадії представлені інструменти для взаємодії з зацікавленими сторонами: пошукові засоби, можливість завантаження документів та надсилання електронних листів, урядові організації використовують локальні мережі, інтернет та електронні повідомлення для обміну інформацією та обміну даними, завдяки цьому досягається більша ефективність, тому що більша частина процесу взаємодії здійснюється в режимі он-лайн, але громадяни й бізнес все ще мають йти в офіс, щоб остаточно укласти угоди, сплатити податок чи за послуги;

3) «транзакція» – на цьому етапі користувач може виконувати повні операції у мережі інтернет, включаючи платежі, завершені операції можна зробити, не звертаючись до офісу, на цьому етапі необхідно здійснити реінжиніринг внутрішніх процесів, потрібно також внести зміни в законодавство та розробити нові закони та інші нормативно-правові акти для забезпечення електронного документообігу та інших операцій із юридичною сертифікацією;

4) «трансформація» – на цьому етапі процеси інтегровані й персоналізовані, громадяни і бізнес отримують послуги завдяки одному порталу [53].

Ця модель не означає, що всі інститути мають пройти через всі рівні й це має відбуватися водночас.

У 1990-х роках в США і ряді країн Європи була запропонована концепція підвищення ефективності роботи органів державного управління на основі впровадження електронного урядування, що має риси корпоративної інформаційної системи національного масштабу. Держава повинна орієнтуватися на потреби громадян, а не на власні потреби і за рахунок платників податків оптимально надавати населенню певні послуги.

Стратегія створення електронного урядування базувалася на наступних принципах:

- децентралізація, тобто прийняття рішень повинне здійснюватися на регіональному і місцевому рівнях управління;
- державний сектор повинен нести високу відповідальність за прийняті рішення, що виражається в створенні механізму, мотивуючого боротьбу з корупцією;
- збільшення ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів;
- впровадження елементів ринкових відносин, які повинні знижувати витрати і підвищувати ефективність прийняття рішень;
- використання ІКТ для управління всіма видами інформації в державному секторі [54].

Досвід упровадження електронного урядування у Канаді та США. Формування інформаційного суспільства в цілому і цифрової економіки зокрема виражається, в тому числі в переведенні більшості, а в перспективі повністю, державних послуг в електронний формат. Одним з найбільш великомасштабних напрямків інформаційно-технологічного прогресу, яке є істотним і для урядових органів, і для представників ІКТ-сфери, і більшої

частини суспільства, представляється розвиток електронного уряду. Перспективам даного електронного проекту присвячено безліч дискусій та наукових досліджень. Така ситуація пояснюється тим, що процес електронізації функцій державних органів і його взаємин із суспільством – це важлива технологічна сфера, здатна об'єднати інтереси суспільства і уряду, а також намагатися вирішити велику кількість проблем, а саме: організаційних, соціальних, економічних і психологічних.

На даний момент поняття «електронний уряд» (e-government) має глобальний статус. Перша згадка цього терміна відноситься до 1991 року. Він був вжитий в США у часи президентства Б. Клінтона. Цей президент значну увагу надавав упровадженню інформаційних технологій до державного управління. Незабаром термін з офіційних документів і звітів з наукових досліджень перейшов в ЗМІ, а потім і в тексти нормативно-правових документів. На сучасний момент законодавством США під електронним урядом розуміється «діяльність по використанню органами влади Інтернет-додатків і інших інформаційних технологій, інтегрованих з процесами, які використовують дані технології для того, щоб поліпшити доступ до і поширення державної інформації та послуг громадянам, іншим державним організаціям або внести поліпшення в діяльність органів влади, зокрема в результативність, якість послуг і перетворень».

Уперше процес створення електронного уряду був ініційований урядом Канади вже в 1994 році. На той момент гостро стояла проблема організації відкритого доступу до інформації державних структур, призначеної для населення. Потім ініціативу підтримали США і європейські країни.

Створення електронного уряду стало можливим з появою і широким поширенням глобальної мережі Інтернет. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в державному управлінні пов'язано, в тому числі, із застосуванням мережі Інтернет для надання державних послуг населенню. Мережа Інтернет несе безліч потенційних можливостей для реалізації проектів електронного уряду. Найбільш очевидною з яких є використання його як

ключової точки офіційної пропаганди і впровадження ідей інформаційного суспільства в свідомість населення. При цьому «електронний уряд» як розвинена система політичного інформування населення в цілому сприяє зростанню ступеня суспільної довіри, яка необхідна для ефективного функціонування влади.

Значущим моментом є той факт, що мережа Інтернет сприяє формуванню стійкого зворотного зв'язку, інтерактивної взаємодії, як державних структур між собою, так і між владними структурами та населенням. Отже, не тільки громадяни країни отримують відкритий доступ до повної (певною мірою) інформації про діяльність уряду, а й у державних структур виникає ще один канал обміну інформацією. При цьому державні органи збирають необхідну інформацію про населення, що надається добровільно.

Необхідно відзначити, що канадські фахівці, досвід яких при певній адаптації був успішно застосований в інших країнах, розбили проект упровадження електронного формату надання державних послуг з розрахунку на три етапи реалізації. Це дозволило за п'ять років створити ефективну систему «електронного уряду». Канадські фахівці застосували модульний принцип до формування електронного уряду. У підсумку система була розділена на чотири контури:

1. Сайт Канади.
2. Інформаційний державний портал, який об'єднав тематичні субпортали.
3. Проміжне програмне забезпечення, яке включало пошукову систему, системи автоматизації бізнес-процесів, системи інтеграції додатків і даних.
4. Інфраструктурне програмне забезпечення, яке складалося з системи управління документами, електронного сховища і системи управління базами даних [31].

На сьогодні реалізація проекту дозволила забезпечити безпосередній зворотній зв'язок – канадські державні органи безпосередньо взаємодіють з

населенням з використанням потужного інформаційного порталу, який об'єднує до 500 Інтернет-сайтів.

Створення системи електронного уряду в США відбувалося фактично водночас з Канадою. Початковим проектом електронного уряду в США став веб-сайт Президента США у 1993 році. У той час типовим прикладом системи електронного уряду було подання до мережі Інтернет інформаційних даних про функціонування державних структур і можливість оплати податків в електронному вигляді. Безпосередньо системний підхід до розвитку електронного урядування було закладено наприкінці 1990-х рр. «Стратегією електронного уряду» (E-Government Strategy), націленої на підвищення ефективності роботи федерального уряду [74].

Важливим фактором успіху стало вбудовування позицій, пов'язаних з інформатизацією публічного управління і якістю інтерактивних урядових послуг, в загальну систему оцінок ефективності функціонування урядових відомств, що знайшло відображення в обсягах фінансування з Державного бюджету і спеціальних фондів. Офіційний урядовий портал (www.FirstGov.gov) об'єднав сайти федеральних, штатних і місцевих органів влади і містить 27 млн. веб-сторінок, надає понад тисячу електронних форм і реальних послуг. Розділи послуг класифікуються на підставі їх сфери, як, наприклад, отримання ліцензій, питання соціальної безпеки, отримання паспортів та інші. Окрім того, велика увага поряд з удосконаленням адміністративної діяльності приділяється поліпшенню функціонування політичної системи в рамках ІКТ. Прикладом чого є Федеральна корпоративна архітектура інформаційних технологій державних організацій США, що припускає створення єдиних стандартів для державних інформаційних систем, у тому числі стандарти даних, стандарти міжвідомчого обміну інформацією, стандарти метаданих (і пошуку інформації), а також стандарти безпеки.

Фундаментом формування електронного уряду в США стали дві ініціативи, які мали істотне значення для ефективної реалізації кожного з

окремих проектів, які входили в узагальнюючу програму трансформації федерального уряду на електронний.

Перша з них, що отримала назву e-Authentication, була спрямована на створення і підтримання довіри до електронних державних послуг з метою сприяння масовому поширенню електронної взаємодії між населенням і урядом, між державними структурами різних рівнів за допомогою формування спільного рішення в сфері «ідентичності». Дані рішення були орієнтовані на аутентифікацію в області забезпечення безпеки, захисту власності і впровадження електронного підпису в усіх ініціативах розвитку електронного уряду.

Інша ініціатива, що отримала назву E-Government Architecture, була орієнтована на досягнення двох основних цілей. Перша – полягала в створенні архітектури, що розглядається як архітектура федерального підприємства і використовується під час реалізації будь-якої ініціативи «електронного уряду». Дана архітектура – це ядро стандартизованих моделей для формування конкретних технологічних рішень. Друга мета полягала в тому, щоб збирати й аналізувати наявну інформацію про архітектуру і структуру бізнесу і даних, які використовуються федеральним урядом, і на підставі цього створювати нові напрями розвитку ініціатив електронного уряду, зменшити їх наявну надмірність. Пріоритетними напрямками були визнані такі: національна безпека, економічне стимулювання, соціальне обслуговування і внутрішня діяльність офісів.

У той же час в США було сформульовано президентське бачення трансформації уряду. Згідно з ним, насамперед, необхідно реформувати діяльність уряду щодо сфери бізнесу і сфери обслуговування населення. Отже, в основі зміни уряду США були три принципи:

1. Орієнтація на населення, а не на бюрократичні структури.
2. Забезпечення конкретності і результативності урядових дій та програм.
3. Використання ринкових механізмів і активна підтримка інновацій через розвиток [74].

Перед федеральним урядом США стояло завдання вдосконалити і знизити вартість своїх послуг за допомогою формування орієнтованого на населення електронного уряду, значно підвищити ефективність діяльності федерального уряду і збільшити його значущість для всіх громадян країни. При цьому необхідність повного переходу до електронного уряду була настільки наявною, оскільки саме держава стала одним з найголовніших споживачів інформаційних технологій. При цьому спочатку навіть великі фінансові внески, витрачені урядом США на інформаційно-комунікаційні технології на початку XXI століття, не дали зростання продуктивності в громадському секторі американської економіки. Така ситуація склалася через наступні причини:

1. Державні структури оцінювали використання ІКТ з огляду на їх застосування з метою обслуговування власних потреб і не брали до уваги потреби населення.

2. У 1990-і рр. державні структури США застосовували ІКТ для автоматизації своїх робочих процесів, а не з метою формування нових і більш ефективних рішень.

3. Більшість державних структур сприймали ІКТ як загрозу власному існуванню, тому часто йшли на безпідставні інвестиції для збереження свого домінуючого положення.

4. Часто державні структури не забезпечувалися можливістю спільної роботи своїх ІКТ-систем [74].

Адміністрація президента США під час розробки стратегії електронного уряду мала намір надати підтримку проектам, які спрямовані на вдосконалення спільної роботи державних структур, у тому числі в сфері електронного постачання, електронних грантів, електронного регулювання, електронного підпису. Проте головною новою можливістю електронного уряду стало спрощення для населення отримання високоякісних послуг від федерального уряду і при цьому відбулося зниження вартості державних послуг.

Головними завданнями, які були поставлені перед розробниками програмного забезпечення електронного уряду, стали такі, як :

1. Забезпечення високої якості обслуговування споживачів державних послуг не залежно від того, як громадяни вступають в контакт з агентством телефоном, особисто або через веб-сайт.

2. Зниження витрат і «вузьких місць» під час спілкування бізнесу з державними структурами.

3. Можливість скорочення урядових поточних витрат.

4. Можливість надання доступу до урядових сайтів і додатків громадянам з обмеженими можливостями.

5. Збільшення прозорості і відповідальності уряду США [74].

На даний момент пильну увагу федеральний уряд США приділяє таким напрямкам розвитку електронного уряду, як:

1. Електронна торгівля між державними організаціями та міністерствами, конкурсні електронні торги на поставку товарів і послуг для задоволення державних потреб.

2. Доступ населення до урядової та адміністративної інформації.

3. Використання смарт-карт, у тому числі в федеральному уряді.

4. Отримання офіційних документів через урядові Web-сайти, оплата податків, надання статистичної інформації про роботу державних органів населенню та інші завдання державного адміністрування.

5. Застосування ІКТ у медицині та охороні здоров'я.

Побудований на принципах сервісного надання державних послуг, швидкого задоволення потреб громадян за допомогою ІКТ та виключення надлишкових функцій органів влади електронний уряд США вважається однією з найефективніших систем світу.

Досвід країн-учасниць ЄС у розбудові електронного уряду. Показовим прикладом упровадження технологій електронного уряду справедливо можна вважати європейські системи, як в окремо взятих європейських державах, так і в Європейському Союзі. Електронний уряд в Європі став незамінним інструментом у реформуванні державного управління і діяльності місцевого

самоврядування, а також сприяє створенню гнучкої, прозорої публічної адміністрації.

Відповідно до дефініції, наведеної Європейською Комісією, електронне уряд означає використання різних інформаційних технологій і додатків, а також організаційні зміни практичних підходів до управління. Головна мета електронного уряду полягає в поліпшенні якості державних послуг, зміцненні демократичного процесу і підтримці громадянського суспільства. За ініціативою Європейської Комісії, електронний уряд визначається як:

- відкритий і прозорий, оскільки відповідає очікуванням громадян, є підзвітним і відкритим для їх демократичної участі;
- доступним для різних груп і прошарків населення, орієнтованим на кінцевого користувача державних послуг;
- ефективним, бо функціонує на гроші платників податків, економить час і скорочує витрати [55].

Першим етапом на шляху роботи над електронним урядуванням в Європі, як у цілому стала Лісабонська стратегія, розпочата з ініціативи Європейської Ради у березні 2000 року. Її головною метою було підвищення глобальної конкурентоспроможності Європи до 2010 року, економічне оновлення і поліпшення в соціальній сфері та охороні навколишнього середовища. Саме Лісабонський саміт можна розглядати як перший крок на шляху до модернізації та спрощення процесу державного управління на національному і регіональному рівні.

План дій Європейського Союзу щодо електронного уряду, викладений у програмі «Електронна Європа 2002», був спрямований на досягнення до 2010 р наступних п'яти основних цілей:

1. Ніхто не повинен залишитися осторонь: усі громадяни зможуть отримувати користь від інноваційних і легкодоступних послуг, що заслуговують на довіру.
2. Ефективність і результативність: забезпечити високу ступінь задоволеності користувачів, прозорість і відповідальність державних органів,

зниження адміністративного тягара і зростання ефективності діяльності державного апарату.

3. Реалізація ключових послуг для громадян і бізнесу: наприклад, через електронні технології буде доступно 100 % державних закупівель в країнах ЄС і приблизно 50 % закупівель за їх межами.

4. Розгортання основних інструментів: за допомогою засобів аутентифікації надати населенню і бізнесу зручний і захищений доступ до державних послуг у масштабах Європейського Союзу.

5. Підвищення демократизації: продемонструвати ефективність електронних засобів для проведення громадських дебатів і участі громадян в демократичному обговоренні та прийнятті рішень [55].

Розглянемо більш докладно вплив електронного уряду на підвищення демократизації в Європі. Демократизація процесів прийняття рішень і залучення до них жителів пов'язані з низкою труднощів. У масштабах Європи ступінь участі громадян в голосуваннях і виборах дуже невелика як на національних, так і на загальноєвропейському рівні. При цьому процеси прийняття рішень стають все складніше, оскільки поінформованість громадян зростає і вони вимагають розширення своєї участі. У відповідь на це уряди намагаються проводити політику зміцнення демократії та зниження ступеня соціальної роз'єднаності. Адже вдосконалення процесів прийняття рішень і більш широке залучення до них громадян, в тому числі і на загальноєвропейському рівні, має особливе значення для створення єдиного європейського суспільства. Роль Європейської Комісії полягає в максимальному сприянні такій співпраці і в підвищенні прозорості діяльності європейських установ.

Наступним етапом розвитку електронного уряду в ЄС можна вважати появу програми «Електронна Європа 2005», якою були встановлені нові рамки для розвитку інформаційного суспільства. Нова програма містила комплекс заходів як чисто технічного характеру (розвиток широкопasmового Інтернету, забезпечення безпеки електронних мереж та інше), так і стратегічні напрями

розвитку електронного уряду. На даний момент можна виділити 5 рівнів розвитку послуг електронного уряду:

1 рівень: Інформація. Громадянин отримує тільки загальну інформацію і необхідні документи.

2 рівень: Одностороння взаємодія. Подібно до першого рівня, можна скачати з офіційного сайту певні форми, заповнити їх без контролю з боку органів влади, але подавати їх доведеться традиційним способом.

3 рівень: Двостороння взаємодія. Дані користувача вводяться в систему в режимі реального часу, фізичне присутність людини не обов'язково для початку розгляду його справи, але оплата державних мит, зборів і т.д. виробляється традиційним способом.

4 рівень: Угода. Увесь адміністративний процес і організація виплати мит і зборів повністю відбувається в електронному вигляді.

5 рівень: Персоналізація (Активна і клієнтоорієнтована взаємодія). Цей п'ятий рівень розвитку електронного уряду був уведений в Європейському Союзі з 2007 року. У разі, якщо користувач регулярно користується системою, то абсолютно не потрібно представляти особисті дані повторно. Ці відомості вже зберігаються в базі даних, що істотно спрощує весь процес [75].

Досвід впровадження електронного урядування в Естонській Республіці. Естонії часто приписують наявність самої прогресивної моделі електронного уряду в Європі. У чому ж секрет успіху країни, яка зуміла за досить короткий час здійснити справжній інформаційний прорив? Домогтися успіху Естонії вдалося у великій мірі завдяки розумінню урядом країни пріоритетності розвитку ІТ. Одна з ініціатив – державна програма загальної комп'ютеризації «Стрибок Тигра» (1996 р.), основний акцент якої ставився на навчанні школярів комп'ютерної грамотності так само, як і на розвиток комп'ютерної і мережевої інфраструктури. Не випадково програмісти з цієї країни стали розробниками відомої на весь світ програми аудіо і відеозв'язку «Skype».

Глобальна інформатизація Естонії послужила фундаментом для розвитку електронного уряду. При впровадженні цієї системи мали місце також і певні

труднощі, пов'язані з обмеженістю бюджету. Тому естонська влада відразу відмовилися від ідеї створення великого інформаційного центру, в якому б зберігалися і оброблялися всі дані державного значення і який би надавав весь перелік державних послуг он-лайн, як це реалізовувалося більшістю країн на початок XXI сторіччя. Натомість було створена децентралізована система зберігання даних, що об'єднує вже існуючі інформаційні реєстри в одну велику мережу. Різниця технологій, що використовувалися для підтримки баз даних в різних відомствах, призвела до необхідності розробки єдиного стандарту по обміну даними, що регулює взаємодію різних інформаційних систем.

Ідея електронної міжвідомчої взаємодії в Естонії має багато спільного з європейською програмою «European Interoperability Framework 2004» (далі – EIF), розробленою для забезпечення взаємодії урядів держав-членів ЄС (IDABC, [57]). Більш того, в Естонії був розроблений свій фреймворк ІТ взаємодії (2004 р., [73]), що наслідує принципи європейського, але описаний на більш низькому рівні – з конкретними вимогами і рекомендаціями. Наскільки ідея електронного уряду Естонії вписується в рамки EIF, можна оцінити, проаналізувавши кожен з основних пунктів фреймворка.

У естонців, як і в Європі, велика увага приділяється принципам орієнтації на користувача (доступність для всіх категорій громадян, зручність використання, швидкість обслуговування, мінімум запитуваної інформації, відсутність плати за послуги) та принципам, що сприяють інформаційній взаємодії (відкритість використовуваних рішень, стандартизація процедур обміну даними, уніфікація моделей опису даних і сервісів). Модель побудови електронних сервісів в цілому повторює концептуальну модель, описану в EIF. Зокрема це стосується рівня безпеки, який забезпечується проміжними серверами безпеки (Security Server [56]), обов'язковими при підключенні серверів БД до загальної шини обміну даних X-Road [52].

Основна ж відмінність полягає в тому, що сервіси чітко не розділяються на базові і агреговані, як це передбачено в EIF. Сервіси можуть надаватися державними установами, зовнішніми організаціями (банками, компаніями

енергетичного сектора і телекомунікаційних технологій) і також забезпечуватися декількома з перерахованих установ. Центральний сервер (RIHA, [83]) зберігає опис всіх сервісів як в текстовому, так і в стандартизованому форматі.

Доступ населення до сервісів електронного уряду забезпечується за рахунок використання електронних ідентифікаційних карт, за допомогою яких громадяни можуть користуватися всіма державними інтернет-сервісами. Тому Естонія ще в 2005 р. стала першою країною в світі, яка забезпечила можливість електронного голосування громадян.

Рівні, за якими організована модель в Естонії, дещо відрізняються від європейських, але за аналогією EIF можна виділити наступні: організаційний, семантичний і технічний. Правова взаємодія не виноситься в якості окремого рівня (як це рекомендує EIF), а розглядається в контексті організаційної взаємодії.

Організаційний рівень визначає правила взаємодії між організаціями при надання послуг, наприклад, заохочує багатосторонні домовленості, уникаючи двосторонніх. На досить високому рівні продумана семантичне взаємодія [47]. Основна мета взаємодії на цьому рівні – однакове розуміння семантики переданих даних усіма зацікавленими сторонами, що особливо важливо, якщо в наданні сервісу беруть участь кілька організацій одночасно.

Технічний рівень взаємодії забезпечується сервіс-орієнтованим підходом. Це означає, що при використанні сервісу в бізнес-процесі організації не потрібно розуміти ІТ-інфраструктуру і внутрішні процеси установи, яка надає цей сервіс, а досить скористатися описом його (сервісу) інтерфейсу.

Зараз до послуг жителів Естонії широкий спектр електронних послуг, якими вони користуються в своєму повсякденному житті. Використовуючи розроблену в Естонії ID-карту, велика частина жителів країни може регулярно виконувати такі операції, як:

- дистанційно підписувати договори,

- створити протягом декількох хвилин нову компанію, не відходячи від свого персонального комп'ютера,
- голосувати через Інтернет,
- оплачувати паркування за допомогою мобільного телефону,
- здійснювати банківські операції по Інтернету,
- отримувати цифрові рецепти від лікаря, в тому числі і дистанційно,
- подавати податкову декларацію по Інтернету,
- учні можуть перевірити свої оцінки, стежити за процесом навчання і отримувати доступ до навчальних матеріалів по Інтернету,
- використовувати ID-карту для оплати за користування громадським транспортом,
- клопотати про отримання державної допомоги.

Бездротовий Інтернет доступний в Естонії практично всюди – безкоштовно і з високою швидкістю підключення. Доступ до бездротового Інтернету є в більшості громадських місць: в парках, скверах, пабах, кафе, ресторанах, аеропортах, поїздах, автобусних вокзалах. Часто бездротовим Інтернетом можна скористатися навіть у таких місцях, які здаються вельми віддаленими від центрів цивілізації, наприклад на пляжі або в лісі.

Успіхи Естонії у даній області не залишилися непоміченими, особливо значні досягнення щодо прозорості та доступності державних послуг, які зробили країну одним з найбільш передових е-держав світу. Естонія виправдовує це визнання, активно співпрацюючи в цій сфері з іншими державами, зокрема, в Центральній і Східній Європі та в Африці, через різні НУО, такі як, наприклад, Академія електронного урядування Естонії.

Серед інших способів, за допомогою яких Естонія ділиться своїми успіхами, – недавно запущена, перша в світі програма «електронного резидентства». Очікується, що загальна кількість «електронних естонців», тобто Е-резидентів Естонії, в світі складе до 2025 року 10 мільйонів осіб. На сьогоднішній день Естонія не є лідером у використанні ІКТ, деякі країни

Європи мають кращі показники, але досвід Естонії зі створення електронного уряду за дуже невеликі кошти є безцінним.

2.2. Досвід розбудови електронного врядування в країнах Азії (КНР, Республіці Корея)

Досвід електронного уряду у Республіці Корея. У Республіці Корея прийнято виділяти наступні етапи розвитку електронного уряду: Уряд 1.0, Уряд 2.0, Уряд 3.0, Уряд 4.0.

Уряд 1.0 – орієнтована сама на себе внутрішня автоматизація обробки даних, за якої взаємодія з громадянами здійснюється в односторонньому порядку і офлайн. У середині 80-х років минулого століття було прийнято стратегічне рішення про впровадження інформаційних технологій в секторі державного управління. У період з 1987 по 2000 роки в органах влади здійснювався переклад робочих процесів на цифрові технології, формувалася інфраструктура електронного уряду. На цьому етапі була автоматизована діяльність основних відомств – податкова служба, митна служба, патентне відомство; створена інфраструктура електронного уряду, портал електронних закупівель, запущений сервіс інформування громадян [48; 49].

Уряд 2.0 орієнтувався на громадян та взаємодія з ними здійснювалася онлайн і інтерактивно. У період з 2001 по 2007 роки розширювався спектр електронних послуг, здійснювався повний переклад усіх процесів на цифрові технології. У результаті проведення етапу спектр електронних послуг для громадян і бізнесу збільшився, підвищилася ефективність і прозорість управління за рахунок проведення адміністративної реформи, було забезпечено взаємодію між інформаційними системами електронного уряду.

Уряд 3.0 був зорієнтований на конкретну людину, забезпечував відкритий доступ до даних, необхідних для взаємодії з державою, прагнув передбачити потреби громадянина в державних послугах. У період з 2008 по 2012 роки проводилася остаточна інтеграція інформаційних систем електронного уряду

для забезпечення безперервного надання електронних послуг громадянам.. Для отримання, наприклад, допомоги громадянину достатньо подати лише заяву. У подібному режимі працює більшість державних послуг Республіки Корея як для фізичних, так і для юридичних осіб.

З 2013 року в Республіці Корея реалізується стратегія «розумного уряду» – електронний уряд 4.0 [49]. Ця стратегія орієнтована на перехід до максимального використання мобільних пристроїв, які в даний момент є майже у всіх жителів Республіки Корея. Смартфони використовуються для надання електронних послуг, інформування, оповіщення, адміністративних послуг, оплати проїзду. Також уряд Республіки Корея поставив перед собою завдання збільшити збір і обробку великих даних, і використовувати їх не тільки для потреб державного управління, а й надати населенню республіки.

Головну регулюючу роль у роботі електронного уряду відіграє міністерство безпеки і державного управління. Міністерство розробляє правила роботи електронного уряду, комплексні плани національної інформатизації, а також впроваджує проекти, пов'язані з організацією міжвідомчої взаємодії. З 1995 по 2012 рік, крім цього міністерства, роботу над електронним урядом здійснювала президентська рада з національної стратегії у сфері ІКТ, у завдання якої входили розробка концепцій і цільових показників національної інформатизації, проведення аналізу планів і контролю реалізації проектів електронного уряду. У кожному відомстві організовано управління проектами електронного уряду, призначений директор електронного уряду, відповідальний за реалізацію планів. Органам влади активно допомагають впроваджувати проекти електронного уряду експертні організації та спільноти.

На початку сторіччя у результаті розширення електронного уряду та інтеграції в нього відомств виявилися суттєві технологічні труднощі, які вплинули на зміну всієї парадигми. На той момент в відомствах знаходилися пропозиції від великих корпорацій – LG (LAF/J), MS (.NET), Samsung (SYSTEMiER), SK (Jgarnet), HP (Instant / Onenterprise), що істотно ускладнювало процеси інтеграції. Підтримка і розвиток всіх платформ

обходилися державному бюджету занадто дорого, окрім того, ситуація негативно позначилася на конкуренції і привела до того, що малий і середній ІТ-бізнес скоротився і пішов зі сфери державної інформатизації.

Для виправлення ситуації уряд прийняв рішення про створення єдиної стандартизованої платформи електронного уряду на основі програмного забезпечення з відкритою архітектурою (eGovFrame). Зараз системи електронного уряду Республіки Корея побудовані на цій платформі, яка активно підтримується і розвивається. Це дало можливість невеликим компаніям брати участь у конкурсах на створення систем і додатків електронного уряду для різних органів влади, а також вирішило питання міжвідомчої взаємодії. На даний час для платформи eGovFrame розроблені керівництва і шаблони програмування. Програмне забезпечення вільно поширюється з державного ресурсу, в тому числі у вихідних кодах. Використання єдиної платформи дозволило істотно скоротити бюджет на розробку нових і підтримку діючих систем електронного уряду. Платформа eGovFrame також використовується ще у декількох країнах, зокрема, в Болгарії, В'єтнамі, Мексиці, Монголії.

Інформаційні системи відомств електронного уряду Республіки Корея об'єднані в загальний центр GIDC, в якому здійснюється професійне управління всіма даними. Центр GIDC має вісім рівнів захисту, оснащений системою аналізу для попередження злому, системою виявлення злому, системою захисту при надзвичайних ситуаціях. Центральна частина електронного уряду – це механізм спільного використання інформації. Відомство, якому необхідні додаткові відомості, спочатку отримує згоду від заявника на обробку необхідних даних, після чого формується інформаційний запит і через центр спільного використання інформації, в якому відбувається аутентифікація і перевірка права доступу, передається у відомство, що володіє інформацією, далі запитувана інформація тим же шляхом, по якому прийшов і оброблявся запит, передається ініціював запит відомству.

Система управління робочими процесами On-Nara (в перекладі з корейської мови «вся країна») встановлена на всіх робочих комп'ютерах публічних службовців і являє собою єдину систему документообігу, в якій проходить підготовка, узгодження і відправка документів. До системи On-Nara приходять електронні заяви від заявників, у ній же готується відповідь. У середині системи ведеться облік дій користувачів і зберігаються всі версії документів. З On-Nara інтегровані спеціалізовані системи електронного уряду.

Також у Республіці Корея функціонують кілька порталів для взаємодії з громадянами та бізнесом. Портали мають різну спеціалізацію: отримання державних послуг, подача звернень і скарг, підтримка бізнесу. Пріоритетним напрямом діяльності уряду на даний час є орієнтація на розвиток мобільних додатків. Випущено безліч «урядових» мобільних додатків, що підвищують зручність звернення до державних сервісів і послуг.

Мобільні додатки дозволяють дізнатися про штрафи і оплатити їх, подати скаргу, разом з її фотографією, при виявленні надзвичайної ситуації оповістити надзвичайні служби, передбачена розсилка SMS-повідомлень людям, що знаходяться на певній відстані від місця події. Через смартфон можна подати заяву на отримання допомоги, патентів, сплатити мито, проїзд і багато іншого. Структура мобільного застосування дозволяє в короткі терміни зібрати відгуки про зручність або затребуваність того чи іншого «урядового» сервісу.

Завдання надання даних у відкритих форматах для громадян, бізнесу, ЗМІ, наукових установ уряд узяв на себе. Інформацію про навколишнє середовище, транспорт, фінанси, науку, культуру, статистичні відомості можна отримати на спеціалізованих порталах або встановивши додаток на мобільний телефон.

На даний момент електронний уряд Республіки Корея розвивається за чотирма напрямками. Головними з них вважаються надання нових комплексних послуг на основі мобільних технологій і індивідуального підходу, а також надання в інтерактивному режимі громадянам послуг, заснованих на аналізі великих даних. Неможливо не відмітити розвиток «Інтернету речей» (IoT)

націлене на виявлення і задоволення попиту на нові послуги для суспільства на базі IoT в рамках попередження злочинів, захисту дітей, реагування на стихійні лиха, контролю паркування і незаконних звалищ.

Розбудова електронного урядування з досвіду КНР. Серед лідерів з рівнем розвитку електронного уряду переважають розвинуті країни. Специфікою американської та демократичної управлінської культури в цілому, традиційно визначається «адміністративна слабкість при нормативній силі» (центральна влада має обмежені можливості безпосередньо впливати на нижчестоящі владні ланки і на бізнес і управляє за допомогою висування нормативних вимог). У країнах, де традиція передбачає адміністративний, а не нормативний вплив на об'єкти управління, формування електронного уряду може базуватись на інших принципах. Особливий інтерес у цьому плані є досвідом Китаю, враховуючи, з одного боку, багатовікову унікальну управлінську традицію, а з іншого – процес модернізації системи державного управління, яке здійснюється останні тридцять років.

Питання, якою мірою модернізація державного управління в КНР спирається на традиційні підвалини, а в якій їх долає, є гостро дискусійним. Тому модернізація Китаю обмежується заходами, що сприяють збільшенню «сукупної могутності» держави, і відбувається на власній цивілізаційній основі». При цьому допускається співіснування старих та нових структур управління, щоб не порушувати взаємозв'язки всередині системи. Головною метою реформування оголошується служіння розвитку економіки, а разом із нею – багатству та процвітанню всього суспільства.

Аналізуючи перехід до електронного уряду в Китаї ми бачимо, що пріоритети розставляються зовсім інакше, ніж це відбувається у США та країнах Євросоюзу. Уперше на важливість інформатизації (у Китаї використовується радянський термін «інформатизація», а не термін «комп'ютеризація») для модернізації державного управління вказав Ден Сяопін ще 1984 року []. У 1992 році в КНР розпочали створення автоматизованих систем управління в органах влади. У 1997 році було сформульовано 24

основних напрямки китайської інформатизації, які включають державне домінування, єдині стандарти, єдину архітектуру, планування, зв'язок між органами влади, об'єднання ресурсів та інших. У результаті цілої серії адміністративних реформ до 1998 року було створено Міністерство інформаційної промисловості, і з січня 1999 року почав реалізуватися проект «Уряд онлайн» – перший офіційний проект у сфері електронного уряду в Китаї. Він був спрямований на створення електронних баз даних та полегшення доступу до них представників бізнесу та громадян.

У 2002 році було опубліковано Декрет №17 Апарату Державної Ради КНР, в якому було викладено керівні принципи формування електронного уряду. У Декреті було зазначено необхідність формування доступної для громадян бази адміністративної інформації та прискорення надання такої інформації шляхом створення веб-сайтів та системи електронних сервісів, найважливішим завданням було названо покращення системи адміністративного контролю та надання бізнес-послуг. Розміщення он-лайн інформації про діяльність регіональних органів влади розглядалося як важливий інструмент контролю з боку вищих органів. Крім того, в рамках електронного уряду заохочувалося створення систем зворотного зв'язку, що дозволяють громадянам скаржитися на місцеві влади (ще один інструмент контролю). Чому пріоритетом при формуванні електронного уряду виявилися контрольні функції? Справа в тому, що в процесі адміністративних реформ 1980-х – 90-х років значна частина повноважень була передана місцевій владі для того, щоб сприятиме економічному зростанню. У підсумку вони здобули чималу незалежність.

Ситуація посилювалася (і продовжує посилюватися) розривом між західними (приморськими) регіонами, які перетворилися на «світову фабрику», та східними (внутрішніми) територіями, яких практично не торкнулися модернізація та глобалізація. Звичайно, узгодження інтересів центру та регіонів – це політичний, а не адміністративний процес, проте електронний уряд від

початку розглядалося як новий та ефективний інструмент контролю за регіональними елітами зверху.

Крім того, перехід до електронного уряду має забезпечити більш надійну комунікацію між центральним урядом та регіональними органами влади, що дозволить більш повно прояснити суть нових політичних завдань та програм, а також своєчасно виявляти соціальні проблеми. Більше того, керівники з бідних східних регіонів отримують доступ до нових ідей та досвіду багатих західних регіонів, а також зможуть розраховувати на підтримку їхніх керівників під час реалізації своїх проєктів.

Дана реформа, насамперед, спрямована не на покращення якості державних послуг, підвищення прозорості та підзвітності (що є метою впровадження електронного уряду в США), а на посилення контролю з боку центральної влади за регіональною владою шляхом організації постійного нагляду та моніторингу, а зрештою – на підтримку стійкого економічного зростання.

Ця ідеологія отримала подальший розвиток. Електронний уряд розглядається в Китаї не тільки як інструмент контролю зверху, але і як інструмент додаткового контролю знизу через подання громадянами скарг та звернень. Звідси заохочення консультативної демократії на муніципальному рівні, що і є китайською версією «відкритого уряду».

Загалом система, що вибудовується в КНР, носить цілком логічний характер і відповідає китайським адміністративним традиціям сильної держави. Використання інформаційних технологій спрямоване на підвищення легітимності влади шляхом зростання її ефективності, з упором на «порядок, а не демократичні ідеали, технократичний контроль, а не громадську участь (крім низового).

Законослухняність, чесність, навіть споживча поведінка – різні сторони життя громадянина відстежує китайська Система соціального рейтингу. У Китаї з 01 січня 2021 р. прийнято новий цивільний кодекс, який офіційно узаконив «Систему соціального кредиту».

Суть ідеї китайських фахівців, які ретельно вивчили зарубіжний досвід у цій галузі, полягала в пропозиції наділити кожного мешканця певною сумою балів. Ця початкова сума, яка гарантувала всім мешканцям рівні стартові умови, могла або зростати, або зменшуватися – залежно від того, що корисного чи шкідливого робив володар своєрідного «гаманця». Аналогічна система діє і щодо юридичних осіб – компанії перевіряють на відповідність екологічним, юридичним нормам. Оцінці також піддаються умови та безпека праці на підприємствах, їхня фінансова звітність.

Тепер кожен громадянин має стартовий рейтинг у 1000 балів. Єдиний інформаційний центр аналізує кожного за 160 тисячами різних параметрів із 142 установ. Якщо рейтинг більший за 1050 балів, то як зразковий громадянин маркується індексом AAA. З 1000 балів можна розраховувати на A+, а з 900 – на B. Якщо рейтинг впав нижче 849 – ти вже підозрілий носій категорії C, який може бути звільнений з державних і муніципальних структур. Ті, у кого 599 балів і нижче, потрапляють до групи D, це можна порівняти з «чорною міткою», оскільки їх не візьмуть на роботу навіть таксистом.

Люди з рейтингом D не можуть влаштуватися на нормальну роботу, їм не дають кредити, не продають квитки на транспорт і можуть відмовити в оренді велосипеда. Для порівняння, людині з рейтингом A+ велосипед в оренду дадуть безкоштовно і дозволять ще півгодини кататися на ньому без жодного юаня. Людині із рейтингом C велосипеда дадуть лише під заставу в 200 юанів.

З людьми з категорії D решта бояться навіть розмовляти, бо хтось може повідомити владу, що ти спілкувався з людиною з «чорного списку» і твій рейтинг можуть знизити. А також низький рейтинг призведе до публічного осуду та осміяння: оприлюднення імен знайомих, товаришів по службі і родичів, які провинилися аж до особистого інформування.

За новим кодексом китайці отримають бали за:

- участь у благодійній діяльності,
- турбота про літніх членів сім'ї,
- добрі стосунки з сусідами та допомога бідним,

- здавання донорської крові,
- підтримка уряду у соціальних мережах,
- наявність хорошої фінансової кредитної історії,
- здійснення будь-якого героїчного вчинку, і т.п.

У громадян можуть віднімати бали за:

- порушення правил дорожнього руху,
- участь у протесті проти влади та розміщення антиурядових повідомлень у соціальних мережах,
- незадовільна допомога старіючим батькам,
- поширення чуток та фейків в інтернеті,
- нещирі вибачення за скоєні злочини,
- участь у діяльності сект та шахрайство в онлайн-іграх, і т.п.

2.3. Досвід запровадження електронного врядування та електронної демократії в сучасній Україні

Як відомо перший у світі веб сайт з адресою info.cern.ch запрацював в 1990 р. Домен .UA було зареєстровано в грудні 1992 р. А вже у 1994 році почала працювати офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. Сайт Верховної Ради України є офіційним джерелом інформації ВРУ, що забезпечує висвітлення її діяльності. Частиною сайту є база даних «Законодавство України» яка має інформаційний характер.

Протягом наступних десяти років майже кожний орган публічної влади України створив свою офіційну веб-сторінку. Були розроблені державні вимоги, щодо дизайну сайтів органів влади, сайти надавали інформацію, висвітлювали діяльність органів влади, публікували новини, однак жодної інтерактивності.

Звичайно ж кожен орган влади користувався внутрішньою мережею, але вхід та вихід інформації назовні тільки в паперовій формі. Враховуючи міжнародний досвід були прийняті закони «Про електронні документи та

електронний документообіг», «Про національну програму інформатизації», «Про електронний цифровий підпис», «Про Основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». У країні почали розвиватися електронна торгівля, банкінг, однак прогресу у сфері електронного урядування майже не було.

На наш погляд, існує дві причини затримки впровадження електронного урядування:

1. Початкові інвестиції у розбудову електронного урядування є достатньо великими, вирахувати економічний ефект доволі складно, прорахувати зекономлені час та гроші громадян та бізнесу практично неможливо. Крім того система якось працює, то чи має сенс взагалі починати. Тобто постає питання, чи буде можливо впровадження принципу ефективності електронного уряду, а саме досягнення більш ефективного використання бюджетних коштів.

2. Україна є державою нестабільної демократії. На середину 2000-х років існував лише досвід успішного впровадження електронного урядування у демократичних країнах (найближчий приклад Естонії). Однак принципи розбудови електронного уряду для авторитарних та демократичних країн істотно різняться. Думається, що уряди Азарова та Януковича чудово розуміли, що принципи демократичних країн несумісні з авторитарним політичним режимом і впровадження електронного урядування за демократичними принципами мало б відповідні наслідки. Лише на початку XXI століття стало можливим наочно побачити досвід успішного впровадження електронного уряду авторитарною владою КНР.

Взимку 2013-2014 років в Україні сформувалося громадянське суспільство з стійкими демократичними цінностями, здатне забезпечити курс розвитку країни демократичним шляхом. Громадянське суспільство показало свою спроможність забезпечити постійний тиск на владу для здійснення демократичних перетворень.

У 2015 році електронні петиції з'явилися у вітчизняному законодавчому полі. Закон України «Про звернення громадян» доповнився статтями, які визначають та регулюють застосування та розгляд електронних петицій і звернень. 28 серпня 2015 року спочатку запрацював розділ «Електронні петиції» на веб-сайті Президента України. Обговорювалася ідея можливості відзиву вибраних осіб та зняття з посад політичних призначенців через механізм петицій, однак, на жаль, вона не була реалізована.

Сфера публічних закупівель регулюється Законом України «Про публічні закупівлі». З 1 квітня 2016 року відкрита електронна система закупівель Prozorro стала обов'язковою для центральних органів влади та монополістів, а з 1 серпня 2016 року – для решти публічних замовників. До 2016 року сфера публічних закупівель в Україні була закритою та корумпованою. Інформацію про тендери оприлюднювалася у друкованих виданнях накладом у декілька сотень примірників. Газети не було у вільному продажі, а пропозиції на торги можна було подати лише в паперовому вигляді. Система закупівель Prozorro значно підвищила прозорість влади у сфері використання бюджетних коштів. А вже у жовтні 2017 р. був прийнятий Закон «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

Наступним, практикоорієнтованим, етапом розвитку електронного урядування можна визначити початок практичного впровадження технологій – 27 жовтня 2017 р. Естонія передала Державному агентству з питань електронного урядування України ІТ-систему X-Road, здатну об'єднати державні реєстри, а 2 листопада того ж року Державне агентство присвоїло українській версії X-Road назву «Трембіта».

Вже з 6 грудня 2017 року в Україні запустили електронну послугу системи «Трембіта». Її основна мета – забезпечувати обмін даними між електронними державними реєстрами в реальному часі. Вартість системи X-Road складає близько 1,5 млн. євро. Але покупку і впровадження в рамках проекту EGOV4UKRAINE фінансували донори: Європейський Союз через

програму U-LEAD, Швеція через Шведське бюро міжнародного розвитку, уряд Естонії через Міністерство закордонних справ Естонії.

Ще однією позитивною рисою цієї системи у тому, що вона зберігає відомості про те, хто і коли отримував доступ до даних громадян. Передбачається, що чиновники повинні отримувати такий доступ лише на підставі повноважень, за конкретним запитом. Наприклад, якщо потрібні дані для оформлення субсидій, адміністратор має право тільки на певну інформацію про конкретного громадянина. Отже робота з реєстрами здійснюється за «точковими запитами», а не через загальний доступ, що зменшує витік даних.

Пріоритетними для роботи у цій системі є такі реєстри, як:

- Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;
- Єдиний реєстр довіреностей;
- Єдиний державний демографічний реєстр;
- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно
- Державний реєстр обтяжень рухомого майна;
- Державний земельний кадастр;
- Державний реєстр актів цивільного стану громадян;
- Державний реєстр фізичних осіб – платників податків;
- Єдиний державний реєстр Міністерства внутрішніх справ щодо зареєстрованих транспортних засобів та їх власників;
- Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги;
- Державний електронний інформаційний ресурс Міністерства внутрішніх справ, в якому обробляється інформація з питань втрачених паспортів;
- Реєстр платників податку на додану вартість;
- Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- Державний реєстр виборців;

- Автоматизована інформаційна система Державної казначейської служби України з обліку доходів і витрат бюджетів всіх рівнів;
- Єдиний державний реєстр судових рішень;
- Реєстр вилучених водійських посвідчень;
- Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих і будівельних робіт та свідчать прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмова у видачі, скасування та анулювання зазначених документів;
- Реєстр пацієнтів;
- Єдиний реєстр об'єктів державної власності.

18 вересня 2019 року уряд затвердив Положення про Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), яке замінило Державне агентство з питань електронного урядування. Прийняття подібного акта створило правові передумови для функціонування Мінцифри, визначило засади, цілі та принципи діяльності. Так, даним документом визначено, що Мінцифри забезпечує реалізацію таких завдань, як:

- формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;
- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;
- формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;
- формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг;
- формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг;

- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії;

- виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг.

У 2020 році Мінцифра запустила єдиний державний портал адміністративних послуг «Дія». Основні питання функціонування Порталу «Дія», визначені Положенням про Єдиний державний веб-портал електронних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1137 [19]. Портал «Дія» призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних адміністративних та інших публічних послуг, звернення до державних органів, підприємств, установ та організацій, отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг.

Портал «Дія» дозволяє користувачам отримати адміністративні послуги в електронному форматі через кабінет громадянина. У межах «Дії» також функціонує портал для допомоги малому, середньому бізнесу та портал цифрової освіти. Електронний кабінет є доступним будь-якому громадянину України за умови ідентифікації. Користувач кабінету отримує доступ до інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, а також адміністративних послуг в онлайн-форматі, список яких постійно оновлюється. Через карантинні обмеження, пов'язані з епідемією Covid-19, робота фахівців у різних галузях зазнала змін. Там, де це можливо, робота організацій була переведена у дистанційний режим. Громадяни України вимушені були підвищувати свою комп'ютерну грамотність, відповідно зріс попит на послуги онлайн.

Мінцифра 5 жовтня 2020 р. презентувало оновлений застосунок «Дія 2.0», серед новинок – можливість пред'являти у цифровому форматі податковий номер, довідку переселенця, місце реєстрації тощо. З'явилася можливість оновленої реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю та фізичних осіб-підприємців. На веб-порталі електронних послуг «Дія» є

можливість реєстрації місця проживання дитини до 14 років. За допомогою смартфона також можна перевірити період дії документа, здійснити передачу техпаспорта, «sharing цифрового документа». На початку збройної агресії РФ були сумніви, чи встоять українські ІТ-системи, у тому числі електронне урядування. Однак українські ІТ-системи, включаючи портал «Дія», вистояли і розвивають нові функції «Дії», які з'являються майже щотижня.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

3.1. Моніторинг стану електронного врядування та розвитку демократії на основі E-Government Development Index («Електронний уряд» ООН) та методології обчислення EGDI

Перехід до електронного уряду – використання інформаційних технологій у сфері публічного управління, є загальносвітовим процесом. З 2001 року Департамент з економічних та соціальних питань ООН (UN DESA) здійснює моніторинг розвитку електронного уряду у 193 країнах світу. В основі моніторингу лежить «Піраміда електронного уряду», що відображає основні стадії її формування.

Стадія 1. Виникнення «електронного уряду» – поява електронних сторінок або офіційних сайтів органів влади із мінімальним набором офіційної інформації.

Стадія 2. «Підвищена» – створення архівів, поява стрічки новин, розміщення зразків офіційних документів.

Стадія 3. «Інтерактивна» – надсилання податкових декларацій чи заяв до електронному вигляді

Стадія 4. «Трансакційна» – перехід до надання державних послуг повного циклу в режимі «24 години на добу 7 днів у тиждень».

Стадія 5. «Мережева держава» – взаємодія з фронт-офісом, що функціонує на основі інтегрованого бек-офісу [77].

Починаючи з 2001 року ООН регулярно публікує звіти своїх досліджень на тему «Електронний уряд». Фактично назви цих звітів чітко відображають

еволюцію та етап розвитку електронного урядування в світі. Зазвичай звіти містять дані на початок року публікації. Серед них є такі:

- (2001) Порівняльний аналіз електронного уряду: глобальні перспективи [82];
- (2003) Доповідь про державний сектор в світі: електронний уряд на роздоріжжі [77];
- (2004) Відкриття доступу до можливостей;
- (2005) Від електронного уряду до електронного залучення;
- (2008) Від електронного уряду до об'єднаного управління;
- (2010) Застосування електронного уряду під час фінансової та економічної кризи;
- (2012) Електронний уряд для людей;
- (2014) Електронний уряд для створення майбутнього, якого ми хочемо;
- (2016) Електронний уряд для сталого соціально-економічного розвитку [78];
- (2018) Застосування електронного уряду для формування стійкого і гнучкого суспільства [79];
- (2020) Електронний уряд в десятиріччі дій по досягненню сталого розвитку [80];
- (2022) Майбутнє електронного уряду [81].

Департаментом з економічних і соціальних питань ООН (UNDESA) починаючи з 2003 р. раз на два роки оцінюється рівень розвитку електронного уряду за індексом EGDI (E-Government Development Index). EGDI є композитним індексом, що утворюється через сукупність інших субіндексів та використовується для вимірювання можливостей національних урядів у використанні інформаційно-комунікаційних технологій для надання інформаційних послуг населенню, бізнесу та використання самими органами влади [77]. Індекс є корисним для розуміння порівняльного положення країни в сфері розбудови електронного уряду.

EGDI ґрунтується на трьох субіндексах:

- OSI (Online Service Index) – індекс онлайн-сервісів, розраховується UNDESA;
- ТІІ (Telecommunication Infrastructure Index) – індекс телекомунікаційної інфраструктури, розраховується Міжнародною спілкою електрозв'язку;
- НСІ (Human Capital Index) – індекс людського капіталу, розраховується ЮНЕСКО спільно з ПРООН.

EGDI розраховується як середнє арифметичне цих трьох попередньо нормалізованих підіндексів:

$$EGDI = 1/3 (OSI_{normalised} + ТІІ_{normalised} + НСІ_{normalised}).$$

Нормалізація(приведення у діапазон 0-1) дозволяє забезпечити коливання індексу EGDI в межах від 0 до 1, а також однакову вагу кожного з його субіндексів.

Методологія обчислення EGDI є майже незмінною на всьому проміжку часу досліджень розвитку електронного уряду.

Індекс онлайн-сервісів OSI вимірює готовність уряду до надання послуг та спілкування зі своїми громадянами в електронному вигляді. Індекс будується на основі 4-ступеневої моделі онлайн-доступності національних органів влади. Більш високі рівні цієї моделі мають більший коефіцієнт впливу на індекс [77].

Перший рівень – інформаційна служба – оцінка наявності веб-сайту уряду, що надає інформацію громадянам в зручному для користувача вигляді, та забезпечує посилання на міністерства та інші гілки влади.

Другий рівень – розширена інформаційна служба – перевірка чи дозволяє урядовий веб-сайт односторонній або простий двосторонній обмін даними.

Третій рівень – надання транзакційних послуг – вимірювання роботи двостороннього зв'язку між національною адміністрацією та громадянами; включаючи можливість обробки широкого спектру послуг в Інтернет.

Четвертий рівень – пов'язані послуги – вимірювання здатності уряду приймати попереджувальні заходи в веб-додатках версії 2.0 та забезпечувати широкий спектр урядових електронних послуг громадян.

У виданні 2022 року вперше OSI розраховується на основі п'яти субіндексів [81]. Зокрема, держави-члени оцінюються з надання послуг (45%), технології (5%), інституційної структури, що підтримує розвиток електронного уряду (10%), надання контенту (5%) та електронної участі (35%).

Індекс OSI є абсолютно незалежним від політичного режиму країни. Покращення цього індексу можливе в короткостроковій перспективі з помірними затратами шляхом удосконалення програмного забезпечення.

Індекс телекомунікаційної інфраструктури (ТІІ) є середнім арифметичним наступних п'яти параметрів:

- кількість інтернет-користувачів на 100 жителів;
- кількість фіксованих телефонних ліній на 100 жителів;
- кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 жителів;
- кількість бездротових широкосмугових підключень на 100 жителів;
- кількість абонентів фіксованого широкосмугового доступу на 100 жителів.

Індекс ТІІ також є абсолютно незалежним від політичного режиму країни. Покращення цього індексу можливе в середньостроковій перспективі, з середніми затратами, шляхом покращення телекомунікаційної інфраструктури.

Індекс людського капіталу НСІ включає чотири параметри, а саме:

- рівень грамотності дорослого населення, визначається як відсоток людей у віці від 15 років і старше, хто може з розумінням читати та писати прості речення (вага параметра дорівнює 1/3);
- валовий комбінований коефіцієнт охоплення початковою, середньою та вищою освітою, розраховується як кількість учнів в процентному відношенні до осіб відповідного віку (вага параметра – 2/9);
- очікуване число років шкільного навчання – загальне число років навчання, на яке може розраховувати дитина для отримання освіти в майбутньому (вага параметра – 2/9);
- середня кількість років навчання – середнє число років освіти дорослого (25 років і старше), населення країни (вага параметра – 2/9) [81].

Індекс НСІ є, на нашу думку, досить формальним, оскільки враховує лише час навчання, а не якість освіти. Крім того, якісне програмне забезпечення зменшує вимоги до рівня кваліфікації користувача. Високий рівень освіти та когнітивних здібностей є необхідним лише для контролю влади та впливу на владу, а це можливо лише в умовах демократії. Однак твердження, що більший термін навчання означає більш демократичну країну абсолютно невірне, можна 25 років вивчати «науковий комунізм» або ідеї «чучхе» (північнокорейська ідеологія), мати надвисокий індекс НСІ і тоталітарну країну. Покращення індексу НСІ можливе лише у довгостроковій перспективі при умові вкладення значних коштів.

Як бачимо індекс EGDI відображає час та гроші вкладені у систему освіти, телекомунікації, та програмне забезпечення урядових сайтів. Прогнозовано, що бідні країни будуть мати низький EGDI.

Таблиця 3.1

Рейтинг згідно зі звітами ООН за 2018-2022 рр. за індексом EGDI*

Країна	Рейтинг	Значення індексу	Рейтинг	Значення індексу	Рейтинг	Значення індексу
	2022		2020		2018	
Данія	1	0,9717	1	0,9758	1	0,9150
Фінляндія	2	0,9533	4	0,9452	6	0,8815
Республіка Корея	3	0,9529	2	0,9580	3	0,9010
Нова Зеландія	4	0,9432	8	0,9339	8	0,8806
Швеція	5	0,9410	6	0,9365	5	0,8882
Ісландія	6	0,9410	12	0,9101	19	0,8316
Австралія	7	0,9405	5	0,9432,	2	0,9053
Естонія	8	0,9393	3	0,9473	16	0,8486
Нідерланди	9	0,9384	10	0,9228	13	0,8757
США	10	0,9151	9	0,9471	11	0,8769
Велика Британія	11	0,9138	7	0,9358	4	0,8999
Сінгапур	12	0,9133	11	0,9150	7	0,8812
ОАЕ	13	0,9010	21	0,8555	21	0,8295
Японія	14	0,9002	14	0,8989	10	0,8783
Мальта	15	0,8943	22	0,8547	30	0,8011

Продовження таблиці 3.1

Країна	Рейтинг	Значення індексу	Рейтинг	Значення індексу	Рейтинг	Значення індексу
	2022		2020		2018	
КНР	43	0,8119	45	0,7948	65	0,6811
Україна	46	0,8029	69	0,6824	82	0,6165
Казахстан	28	0,8539	29	0,8375	39	0,7597
РФ	42	0,8162	36	0,8244	32	0,7969

Джерело: складено на основі [78 - 81]

Оскільки індекс EGDI є нормалізованим індексом (значення від 0 до 1) він оцінює лише відносно одна відносно іншої положення країни у рейтингу, тобто ми знаємо наскільки країна в цьому році відстає від лідера, але не можемо оцінити чи краще лідер цього року лідера року позаминулого. Однак, оскільки невідомо жодного випадку демонтажу елементів електронного уряду, без заміни більш удосконаленими, то напевне лідер цього року є не гірше лідера позаминулого року і без сумніву підняття у рейтингу свідчить про покращення якості електронного уряду.

Експерти ООН встановили, що 2022 рік показує загалом позитивний зв'язок між рівнем валовим внутрішнім продуктом на душу населення та значеннями EGDI. Країни з високим рівнем доходу, як правило, мають вищі значення EGDI, ніж країни з низьким рівнем. Ураховуючи технологічний прогрес у країнах з високим рівнем доходу, ця тенденція відповідає висновкам усіх попередніх досліджень.

Розглянувши першу десятку лідерів, неважко побачити, що розрив між країнами невеликий і більша частина першої десятки в лідерах протягом багатьох років. Географічно більшість країн лідерів з північної Європи, хоча дві великі країни Океанії теж в лідерах. Всі без виключення країни-лідери мають прямий вихід до океану. З країн, які входили до складу СРСР, присутня серед лідерів тільки Естонія (табл. 3.2).

Аналізуючи субіндекси EGDI бачимо, що Естонія має найкращий онлайн сервіс, Австралія – найкращий людський капітал, а перша трійка лідерів лише

трохи недотягує за кожним субіндексом до максимуму. Нова Зеландія зовсім трохи відстає по телекомунікаційній інфраструктурі. Швеція та Ісландія трохи просідають з онлайн сервісу, але всі вони мають показники значно кращі за середньоєвропейські, не кажучи про світові.

Цікаво, що Китай має EGDI нижчий, ніж середній по Європі, хоча має кращий онлайн сервіс, але програє по телекомунікаційній інфраструктурі і дуже сильно відстає по людському капіталу.

Таблиця 3.2

Індекс EGDI та його субіндекси по деяких країнах на початок 2022 р.*

Країна	Рейтинг	Індекс EGDI	Субіндекс OSI	Субіндекс ТП	Субіндекс НСІ
Данія	1	0,9717	0,9797	0,9795	0,9559
Фінляндія	2	0,9533	0,9833	0,9127	0,9640
Республіка Корея	3	0,9529	0,9826	0,9674	0,9087
Нова Зеландія	4	0,9432	0,9579	0,8896	0,9823
Швеція	5	0,9410	0,9002	0,9580	0,9649
Ісландія	6	0,9410	0,8867	0,9705	0,9657
Австралія	7	0,9405	0,9380	0,8836	1,0000
Естонія	8	0,9393	1,0000	0,8949	0,9231
Нідерланди	9	0,9384	0,9026	0,9620	0,9506
США	10	0,9151	0,9304	0,8874	0,9276
Велика Британія	11	0,9138	0,8859	0,9186	0,9369
Сінгапур	12	0,9133	0,9620	0,8758	0,9021
ОАЕ	13	0,9010	0,9014	0,9306	0,8711
Японія	14	0,9002	0,9094	0,9147	0,8765
Мальта	15	0,8943	0,8849	0,9245	0,8734
КНР	43	0,8119	0,8876	0,8050	0,7429
Україна	46	0,8029	0,8148	0,7270	0,8669
Казахстан	28	0,8628	0,9344	0,7520	0,9021
РФ	42	0,8162	0,7368	0,8053	0,9065
Європа		0,8305	0,7699	0,8392	0,8825
Світ		0,6102	0,5554	0,5751	0,7001

Джерело: складено на основі [78 - 81]

Україна на початок 2022 по індексу EGDI відставала від Китаю лише на

три шаблі. Україна має кращий онлайн сервіс, ніж середній по Європі, але гірший, ніж у Китаї. Телекомунікаційна інфраструктура в Україні гірша, ніж у Європі та Китаї, а індекс людського капіталу – середньоєвропейський та значно кращий від китайського. Хоча, якщо порівняти з Естонією чи навіть Казахстаном, Україна відстає. Слід також зазначити, що усі європейські країни за винятком України належать до групи країн з вищим за середній рівень чи високим рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення .

На початку 2016 року після десятирічної перерви Україна знов почала рух з впровадження електронного уряду, однак конкуренти рухалися швидше і Україна скотилася з 62 до 82 місця у рейтингу EGDI, на початок 2020 року мала 69 місце, а на початок 2022 року зайняла 46 рядок (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Індекс EGDI України та його субіндекси на початок 2022 року*

Рік	Рейтинг	Індекс EGDI	Субіндекс OSI	Субіндекс ТП	Субіндекс НСІ
2022	46	0,8029	0,8148	0,7270	0,8669
2020	69	0,7119	0,6824	0,5942	0,8591
2018	82	0,6165	0,5694	0,4394	0,8436
2016	62	0,6076	0,5870	0,3968	0,8390

Джерело: складено на основі [78 - 81]

Індекс людського капіталу на протязі розглянутого проміжку часу ріс, але вельми повільно, щоб дати значний вплив на EGDI.

Індекс телекомунікаційної інфраструктури показав стрімкий ріст з початку 2018 року, що на наш погляд пов'язано з широким запровадженням технологій 4G і відповідно збільшенням числа смартфонів у громадян. Сумарно з початку 2018 р. до початку 2022 р. індекс телекомунікаційної інфраструктури виріс майже удвічі, що пов'язано з вкладенням значних коштів інвесторів [79 - 81].

Індекс онлайн сервісу також зростає з початку 2018 року, хоча і не такими темпами, що скоріш за все пов'язано з ростом онлайн сервісу в інших країн, тому що з появою системи «ДІЯ» абсолютний ріст був дуже значним.

Також слід зазначити, що розгляд у часі обмежений початком 2022 року у

зв'язку з агресією РФ, тому важко спрогнозувати подальший розвиток та інвестиційні можливості нашої держави в умовах війни.

3.2. Міжнародні індекси демократії та тенденції розвитку електронного урядування

На початку впровадження електронного урядування домінувала думка, що розвиток електронного уряду буде сприяти розвитку демократії. Однак у 2011 році іранські вчені в галузі комп'ютерних наук Ahmad A. Kardan, та Ayoub Sadeghiani у своїй роботі «Електронний уряд це шлях до е-демократії?», проаналізувавши ситуацію в Ірані, спростували це твердження [69]. Спробуємо проаналізувати основні тенденції в цій сфері на початок 2022 року.

Найбільш відомими в світі регулярно поновлюваними є наступні індекси:

- Індекс демократії GDI, розроблений Economist Intelligence Unit, є оцінкою рівня демократії в країнах. Країни оцінюються як повні демократії, демократії з вадами, гібридні режими або авторитарні режими.
- Індеси демократії V-Dem Інституту V-Dem, який розрізняє п'ять принципів демократії високого рівня: виборчий, ліберальний, партиципаторний, дорадчий і егалітарний, і кількісно визначає ці принципи.
- Індекс трансформації Бертельсмана від Фонду Бертельсмана, побудована на оцінці країн, як жорсткої автократії, помірної автократії, дуже дефектної демократії, дефектної демократії, консолідуючої демократії.
- Індеси глобального стану демократії Міжнародного інституту сприяння демократії та виборам, що оцінюють ефективність демократії з використанням різних типів джерел.

Індеси демократії відрізняються за обсягом і вагомістю різних аспектів демократії, включаючи охоплення основних демократичних інститутів, свободу вираження поглядів, різні аспекти управління, порушення демократичних норм, маніпуляції виборчою системою, фальсифікації виборів.

Індекс демократії – GDI (Global Democracy Index) є індексом, який

вимірює якість демократії в усьому світі. Це кількісна та порівняльна оцінка в основному стосується демократичних прав та демократичних інститутів. Методологія оцінки демократії, яка використовується в цьому індексі демократії, відповідає Economist Intelligence Unit дослідницької компанії, яка є частиною Economist Group – приватної компанії зі штаб-квартирою у Великобританії, яка видає щотижневий журнал The Economist, заснований у XIX сторіччі. Індекс базується на 60 показниках, згрупованих у п'ять категорій, що вимірюють плюралізм, громадянські свободи та політичну культуру. Індекс має максимальне значення демократії у 10 балів.

Перший звіт Індексу демократії був опублікований у 2006 році. Звіти публікувалися кожні два роки до 2010 року, а потім щорічно. Індекс включає 167 країн і територій, з яких 166 є суверенними державами і 164 є членами ООН. Звіт широко цитується в міжнародній пресі, а також у рецензованих академічних журналах. Дані у звіті надаються на кінець року.

На додаток до числової оцінки та рейтингу, індекс класифікує кожну країну за одним із чотирьох типів режимів: повна демократія, демократія з недоліками, гібридні режими та авторитарні режими [58].

Повні демократії – це країни, де громадянські та фундаментальні політичні свободи не тільки поважаються, але й підкріплюються політичною культурою, яка сприяє процвітанню демократичних принципів. Ці країни мають дійсну систему урядових стримувань і противаг, незалежну судову систему, рішення якої виконуються, уряди, які належним чином функціонують, а також різноманітні та незалежні ЗМІ. Ці країни мають лише обмежені проблеми в демократичному функціонуванні.

Демократії з вадами – це країни, де вибори є чесними та вільними, а основні громадянські свободи поважаються, але можуть мати проблеми (наприклад, порушення свободи ЗМІ та незначне придушення політичної опозиції та критиків). Ці країни можуть мати значні недоліки в інших демократичних аспектах, включаючи недостатньо розвинену політичну культуру, низький рівень участі в політиці та проблеми у функціонуванні

державного управління.

Гібридні режими – країни з регулярними фальсифікаціями виборів, що заважає їм бути справедливими та вільними демократіями. Ці країни зазвичай мають уряди, які тиснуть на політичну опозицію, незалежні судові системи, широко поширену корупцію, переслідування та тиск на засоби масової інформації, анемію верховенства права та більш виражені недоліки, ніж недосконалі демократії, у сфері нерозвиненої політичної культури, низького рівня участі в політиці та питання функціонування урядування.

Авторитарні режими – країни, де політичний плюралізм відсутній або сильно обмежений. Ці країни часто є абсолютними монархіями чи диктатурами, можуть мати деякі звичайні інститути демократії, але з невеликим значенням, порушення та зловживання громадянськими свободами є звичним явищем, вибори (якщо вони відбуваються) не є справедливими чи вільними (включаючи фіктивні вибори), ЗМІ часто є державною власністю або контролюється групами, пов'язаними з правлячим режимом, судова система не є незалежною, а цензура та придушення урядової критики є звичним явищем.

Загальна оцінка складається з наступних компонентів (максимум 10 балів):

- виборчий процес і плюралізм;
- функціонування уряду;
- політична участь;
- політична культура;
- громадянські свободи.

Розглянувши перші рядки таблиці 3.4 видається, що кращий електронний уряд означає кращий розвиток демократії, але, дійшовши до ОАЕ, Казахстану та Китаю, з'являється впевненість, що жодного зв'язку між кращим електронним урядом та кращою демократією немає.

Таблиця 3.4

**Рейтинг EGDI та рейтинг демократії GDI по деяких країнах
на кінець 2021 р. – початок 2022 р.***

Країна	Рейтинг EGDI	Індекс EGDI	Індекс GDI	Рейтинг GDI
Данія	1	0,9717	9,09	6
Фінляндія	2	0,9533	9,27	3
Республіка Корея	3	0,9529	8,16	16
Нова Зеландія	4	0,9432	9,37	2
Швеція	5	0,9410	9,26	4
Ісландія	6	0,9410	9,18	5
Австралія	7	0,9405	8,90	9
Естонія	8	0,9393	7,84	27
Нідерланди	9	0,9384	8,88	11
США	10	0,9151	7,85	26
Велика Британія	11	0,9138	8,10	18
Сінгапур	12	0,9133	6,23	66
ОАЕ	13	0,9010	2,90	134
Японія	14	0,9002	8,15	17
Мальта	15	0,8943	7,57	33
КНР	43	0,8119	2,21	148
Україна	46	0,8029	5,57	86
Казахстан	28	0,8628	3,08	128
РФ	42	0,8162	3,24	124
Європа		0,8305		
Світ		0,6102	5,28	

*Джерело: складено на основі [64; 81]

Спробуємо звзити коло пошуку і обмежимося трьома країнами, які були у складі СРСР і які мають спільне радянське минуле (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

**Рейтинг EGDI та рейтинг демократії GDI по деяких країнах
на кінець 2021 – початок 2022р.***

Країна	Рейтинг EGDI	Індекс EGDI	Індекс GDI	Рейтинг GDI
Естонія	8	0,9393	7,84	27
Україна	46	0,8029	5,57	86
Казахстан	28	0,8628	3,08	128

*Джерело: складено на основі [64; 81]

За версією ООН три країни входять в групу VHEGDI, тобто мають дуже високий EGDI, але Естонія розглядається як демократія з вадами, Україна – гібридний режим, Казахстан – авторитарна країна. Зв'язку між електронним урядом та демократією не простежується.

Ще звузивши коло пошуку, залишивши тільки Україну, розглянемо ситуацію у період з 2016 по 2022 рік (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6

Індекси EGDI та GDI для України*

Рік	Рейтинг EGDI	Індекс EGDI	Індекс GDI _t
2022	46	0,8029	5,57
2020	69	0,7119	5,90
2018	82	0,6165	5,69
2016	62	0,6076	5,70

*Джерело: складено на основі [59; 61; 63 – 64; 78 – 81]

Оскільки індекс EGDI є відносним (1.000 значення для лідера), а індекс GDI є абсолютним (10.00 значення для абсолютної демократії), то легко доходимо до висновку, що з початку 2016 р. до початку 2021 р. цифровий уряд України значно покращився, а рівень демократії спочатку трохи зріс, але на початку 2020 р. почав падати і загалом знизився на початок 2022 р. нижче рівня початку 2016 р. Тобто неможливо встановити зв'язок між цифровим урядом і демократією.

Аналізуючи таблицю 3.7 можна зробити висновки, що у передвоєнний період починаючи з 2015 року уряди, вибрані під час демократичних виборів, проводили політику з обмеження громадянських свобод. Думається саме так у передвоєнний час і дивилися на Україну лідери провідних країн світу.

Оскільки політики і підприємці розвинених країн у своїй діяльності приділяють велику увагу звітам незалежних дослідницьких організацій з незаплямованою репутацією, ніж звітам країн з гібридним режимом, необхідно вже зараз, під час воєнного стану, підготувати кроки з подальшої реальної демократизації країни.

Таблиця 3.7

Субіндекси індексу GDI для України по рокам*

Рік	Виборчий процесі плуралізм	Функціонування уряду	Політична участь	Політична культура	Громадянські свободи
2021	8.25	2.36	6.67	5.00	5.59
2019	7.42	2.71	6.67	6.25	6.47
2017	6.17	3.21	6.67	6.25	6.18
2015	5.83	3.93	6.67	5.00	7.06

*Джерело: складено на основі [58; 60; 62; 64]

В Рекомендаціях Ради Європи визначаються наступні сектори е-демократії:

- е-парламент,
- е-законотворення,
- е-голосування,
- е-правосуддя,
- е-медіація (досудове вирішення спорів),
- е-навколишнє середовище (екологія),
- е-вибори,
- е-референдум,
- е-ініціативи,
- е-голосування,
- е-консультації,
- е-петиції,
- е-політичні компанії,
- е-опитування [71].

Прикладом кроків з демократизації могло б стати запровадження механізмів прямої е-демократії, які вже пройшли апробацію в європейських країнах, зокрема:

- запровадження можливості онлайн голосування на виборах всіх рівнів;
- впровадження механізму скасування норм законодавства та рішень органів публічної влади методом подання е-петицій з необхідною кількістю голосів громадян у встановленому порядку (в т.ч. судовому) або запровадження адміністративних трибуналів в режимі онлайн;

- розгляд механізму застосування прямої законодавчої ініціативи, розробка законопроектів органами місцевого самоврядування за ініціативою поданих е-петицій з відповідною кількістю голосів;

- введення механізму прямої ініціативи до органів місцевого самоврядування, розробка нормативно-правових документів на основі е-петиції з відповідною кількістю голосів.

Серед тенденцій розвитку цифрової держави та електронного врядування як інструментів громадянського суспільства в Україні в контексті захисту національних інтересів слід відзначити наступні:

1. Цифрова трансформація державного управління. Україна активно розвиває цифрову державу, зосереджуючи зусилля на впровадженні інноваційних технологій у публічне управління. Ці заходи сприяють прозорості, підзвітності та оперативності державного управління, що є ключовими для захисту національних інтересів. Основними напрямками тут можна визначити такі, як:

- розвиток порталу «Дія»: інтеграція адміністративних послуг онлайн, автоматизація процесів та спрощення взаємодії громадян з органами влади;

- державні реєстри та бази даних: створення єдиної екосистеми для обміну даними між державними органами.

2. Електронне врядування як інструмент демократії. Електронне врядування стає важливим інструментом участі громадян у прийнятті рішень, зокрема через:

- електронні петиції та консультації: громадяни отримують можливість впливати на політику через електронні платформи;

- бюджет участі: залучення населення до розподілу місцевих бюджетів через цифрові платформи;

- вибори в онлайн-форматі: перспективний напрямок для майбутнього, що забезпечує максимальну інклюзивність.

3. Кібербезпека як компонент захисту національних інтересів. У зв'язку з військовою агресією росії Україна активно приділяє увагу розвитку та посиленню кібербезпеки:

- захист державних інформаційних систем від кібератак;
- забезпечення безпеки і захисту персональних даних громадян;
- упровадження стратегії кіберзахисту, які передбачають співпрацю з міжнародними партнерами.

4. Інклюзія та доступність цифрових інструментів. Збільшення уваги до забезпечення рівного доступу громадян до електронних послуг:

- розширення інтернет-покриття, зокрема в сільських і віддалених регіонах;
- покращання цифрової освіти та підвищення цифрової грамотності населення.

5. Міжнародне співробітництво. Україна співпрацює з міжнародними організаціями для інтеграції передових технологій у сфері електронного врядування, наприклад, в рамках ініціативи «Цифровий ЄС».

6. Боротьба з корупцією через цифрові інструменти. Цифровізація процесів дозволяє мінімізувати людський фактор, а також забезпечити прозорість діяльності державних органів, що сприяє зниженню корупційних ризиків.

ВИСНОВКИ

Визначені у вступі мета, предмет, об'єкт та завдання дослідження обумовили зміст дослідження та основні його положення дозволили дійти таких висновків.

1. Встановлено, що електронне урядування – це спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. Головною складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоурядування з громадянами та суб'єктами господарювання; визначає новий спосіб взаємодії на основі активного використання ІКТ з метою підвищення ефективності надання державних послуг. Упровадження електронного уряду здійснюється за такими принципами: прозорості і підзвітності; орієнтації на громадян, або клієнт-орієнтованість; зручності і простоти використання; бізнес-трансформації; ефективності; безпеки; масштабності рішень; звітності; максимальної готовності до дії.

Більш суспільно значущою, складовою електронного урядування є електронна демократія – форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій як основного засобу для колективних розумових (краудсорсинг) і адміністративних процесів (інформування, прийняття спільних рішень – електронне голосування, контролювання виконання рішень та т. д.) на всіх рівнях – починаючи від рівня місцевого самоурядування і до міжнародного включно. Електронна демократія відображає можливість для кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при

цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами.

2. Етапи інформаційного суспільства в Україні: 1 етап (1998 – 2006) - Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про національну програму інформатизації», «Про електронний цифровий підпис», низки актів уряду, які започатковували формування нормативно-правової бази інформатизації, а саме побудову: телекомунікаційної системи, системи національних інформаційних ресурсів, інформатизацію стратегічних напрямів розвитку економіки, безпеки та оборони, соціальної сфери; 2 етап ухвалено закони України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також сукупність інших нормативно-правових актів, сформульовано визначення «інформаційного суспільства» як «орієнтованого на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя»; 3 етап почався в 2015 році після прийняття Коаліційної угоди парламентських фракцій Верховної Ради України (2014) та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», створено Державне агентство з питань електронного урядування; відбулося розгалуження розвитку електронного урядування України на 2 моделі розвитку e-Gov 1.0 та e-Gov 2.0 (після залучення до розробки програмного забезпечення волонтерів та іноземних фахівців); 4 етап почався у 2017 р. з прийняття Закону України «Про електронні довірчі послуги» та ухвалення Концепції розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року (2018 р.), передача Державному агентству з питань електронного урядування України ІТ-систему X-Road, здатної об'єднати державні реєстри.

Законодавчим підґрунтям застосування електронного документообігу є Закони України від 2003 року, а саме: «Про електронний документ та електронний документообіг» і «Про електронний цифровий підпис». Ці закони визначають поняття електронного документа, електронного цифрового підпису, сертифікатів ключів цифрового підпису, загальних засад функціонування центрів сертифікації ключів, принципи організації електронного документообігу. Статтею 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено поняття електронного документа як документа, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що ключові інструменти забезпечення впровадження електронного урядування, а саме: електронний цифровий підпис, центри сертифікації ключів, засвідчувальний центр, центральний засвідчувальний орган, – забезпечені відповідною нормативно-правовою базою та технічною інфраструктурою.

3. Досвід побудови електронного урядування в різних країнах світу прийнято розглядати в контексті трьох основних моделей, що набули практичного втілення в Америці, Європі та Азії: англо-американської (США, Канада, Велика Британія); континентально-європейської (більшість країн Європи) та азійської (Сінгапур, Південна Корея, Японія).

Так, США – модель «сервісної влади», в якій система електронного урядування слугує громадянам, надає публічні послуги та підзвітна їм. Діяльність електронного урядування Великої Британії зафіксована в програмі «Електронні громадяни, електронний бізнес, електронний уряд. Стратегічна концепція обслуговування суспільства в інформаційну добу» і основною метою якої є звільнення державних службовців від виконання рутинних процедур при інтерактивній взаємодії з населенням. канадські фахівці, досвід яких при певній адаптації був успішно застосований в інших країнах, розбили проект упровадження електронного формату надання державних послуг з розрахунку на три етапи реалізації. Це дозволило за п'ять років створити ефективну систему «електронного уряду». Канадські фахівці застосували модульний

принцип до формування електронного уряду, система якого у підсумку розділена на чотири контури: сайт Канади; інформаційний державний портал, який об'єднав тематичні субпортали; проміжне програмне забезпечення (ПО), яке включало пошукову машину, системи автоматизації бізнес-процесів, системи інтеграції додатків і даних; інфраструктурне програмне забезпечення, яке складалося з системи управління паперовими і електронними документами, електронного сховища і системи управління базами даних.

На відміну від англо-американської моделі континентально-європейська характеризується такими рисами: наявністю наддержавних структур (Європарламент, Єврокомісія, Європейський суд), рекомендації яких є обов'язковими для всіх країн ЄС; високим ступенем інтеграції європейських країн та народів; чітким законодавством, що регламентує інформаційні відносини в європейському інформаційному просторі. Управління та діяльність органів влади та наднаціональних структур в цій моделі спрямовані, насамперед, на потреби громадян – користувачів інформаційних систем та мереж (доступ до публічної інформації, оперативне отримання якісних публічних послуг, участь у формуванні державної політики). Цей тип управління дає можливість споживачеві (фізичній чи юридичній особі) отримувати урядову інформацію в режимі реального часу та успішно здійснювати свою діяльність, використовуючи систему електронного голосування чи сервісні послуги уряду.

Естонії вдалося у великій мірою завдяки усвідомленню урядом країни пріоритетності розвитку ІТ запровадити державну програму загальної комп'ютеризації «Стрибок Тигра» (1996 р.), основний акцент якої ставився на навчання школярів комп'ютерної грамотності так само, як і на розвиток комп'ютерної і мережевої інфраструктури. Глобальна інформатизація Естонії послужила фундаментом для розвитку електронного уряду, однак при впровадженні цієї системи мали місце також і певні труднощі, пов'язані з обмеженістю бюджету. Виходом із ситуації було створення децентралізованої системи зберігання даних, що об'єднує вже існуючі інформаційні реєстри в

одну велику мережу. Різниця технологій, що використовувалися для підтримки баз даних в різних відомствах, призвела до необхідності розробки єдиного стандарту по обміну даними, що регулює взаємодію різних інформаційних систем. Окремо слід відзначити запровадження програми «електронного президентства».

Азійська модель електронного урядування враховує особливості специфічного стилю управління, тип корпоративної культури та багаторівневу систему публічного управління, що базується на суворій ієрархії. У цій моделі основні зусилля спрямовані на впровадження сучасних ІКТ у сферу освіти та культури, а також широким доступом населення до інформаційних ресурсів та можливості внесення пропозицій щодо удосконалення їх роботи. У Республіці Корея прийнято виділяти наступні етапи розвитку електронного уряду: Уряд 1.0, Уряд 2.0, Уряд 3.0, Уряд 4.0. Основну регулюючу роль в роботі електронного уряду відіграє міністерство безпеки і державного управління, особливістю саме корейського підходу стало активне залучення усіх зацікавлених сторін, у тому числі громадських інституцій, до вдосконалення продуктів, інструментів та додатків електронного уряду. Створення єдиної стандартизованої платформи електронного уряду на основі програмного забезпечення з відкритою архітектурою (eGovFrame) дозволило дотриматися принципу справедливого залучення до розробки програмних продуктів не тільки великих корпорацій, таких як Samsung (SYSTEMiER), LG (LAF/J), SK (Jgarnet), HP (Instant / Onenterprise), MS (.NET), але й невеликих компаній до участі у конкурсах на створення систем і додатків електронного уряду для різних відомств. Використання єдиної платформи дозволило істотно скоротити бюджет на розробку нових і підтримку діючих систем електронного уряду. Платформа eGovFrame набула поширення ще у декількох країнах, зокрема, в Болгарії, Мексиці, Монголії, В'єтнамі.

4. Серед основних новацій, які були ініційовані урядом України, слід відзначити такі, як: «місія – сервісна держава для громадян і бізнесу»; електронна касова книга підприємства; пілотний проект щодо створення

цифрового ID громадян (де ID громадян розглядається для верифікації користувачів електронних реєстрів); «держава у смартфоні»; єдина база державних службовців, «електронний суд»; електронні звернення та петиції, електронні скарги, і в планах ще багато інших е-послуг. На даний час в Україні спостерігається масштабне впровадження інформаційних технологій в усіх сферах правотворчої, правозахисної та правоохоронної діяльності. Розроблені потужні інформаційно-пошукові, інструментальні й операційні системи, насамперед, через мережу Інтернет, які повинні забезпечити гласність та прозорість органів публічної влади.

5. Проведений фахівцями ООН аналіз вказує на те, що існує сильна кореляція між індексом EGDI розвитку електронного уряду та індексом сприйняття корупції CPI. Країни з високим рівнем корупції в державному секторі, як правило, мають погану оцінку їх здатності надавати державні послуги за допомогою ІКТ, в тому числі відкриті урядові дані. Рейтинг розраховується з урахуванням показників 193 країн світу. Слід зазначити, що група країн-лідерів (група з дуже високим рівнем розвитку), не змінюється всі 13 років, протягом яких проводяться дослідження. Слід відзначити істотне підвищення місця України на 25 позицій, хоча серед європейських країн Україна займає в рейтингу третє з кінця місце, обійшовши лише Албанію та Македонію. У той же час Україна входить до групи з 65 країн з високим рівнем розвитку електронного урядування, що відображається значенням індексу EGDI. Для підвищення місця в цьому рейтингу слід звернути особливу увагу на розвиток телекомунікаційної інфраструктури та державні онлайн-сервіси, а також на якість інформації, що надається в міжнародні організації або використовується ними, враховуючи зроблені вище зауваження щодо даних, необхідних для визначенні індикаторів та індексів.

Рейтинги стану політичних та громадянських свобод в країнах світу від Freedom House та рейтинг МВФ (IMF) щодо ВВП на душу населення по кожній з країн дозволили встановити, що відповідно до рейтингу Freedom House перше місце посідає Фінляндія, що має ВВП на душу населення за рейтингом МВФ 15

місце. Друге місце займає Норвегія з ВВП на душу населення за рейтингом МВФ 4 місце. Третє місце за рейтингом Freedom House має Швеція з ВВП на душу населення – 12 місце. Стосовно порівняння з найгіршими показниками створюється такий рейтинг: Сінгапур – 123 (FH) – 8 (IMF); ОАЕ – 182 (FH) – 25 (IMF); Бахрейн – 188 (FH) – 37 (IMF); Російська Федерація – 176 (FH) – 60 (IMF); Білорусь – 174 (FH) – 88 (IMF); Казахстан – 173 (FH) – 71 (IMF). Що стосується України в рейтингу свобод Freedom House – це 84 місце, а от за рейтингом ВВП (номинал) на душу населення від МВФ – це 128 місце.

Серед тенденцій розвитку цифрової держави та електронного врядування як інструментів громадянського суспільства в Україні в контексті захисту національних інтересів слід відзначити наступні:

1. Цифрова трансформація державного управління та впровадження інноваційних технологій у публічне управління. Ці заходи сприяють прозорості, підзвітності та оперативності державного управління, що є ключовими для захисту національних інтересів. Основними напрямками тут можна визначити такі, як: розвиток порталу «Дія»; створення єдиної екосистеми для обміну даними між державними органами.

2. Електронне врядування як інструмент демократії. Електронне врядування стає важливим інструментом участі громадян у прийнятті рішень, зокрема через електронні петиції та консультації; бюджет участі; вибори в онлайн-форматі.

3. Кібербезпека як компонент захисту національних інтересів: захист державних інформаційних систем від кібератак; забезпечення безпеки і захисту персональних даних громадян; упровадження стратегії кіберзахисту, які передбачають співпрацю з міжнародними партнерами.

4. Інклюзія та доступність цифрових інструментів. Збільшення уваги до забезпечення рівного доступу громадян до електронних послуг: розширення інтернет-покриття, зокрема в сільських і віддалених регіонах; цифрова освіта та цифрова освіченість населення.

5. Міжнародне співробітництво для інтеграції передових технологій у сфері електронного врядування, зокрема в рамках ініціативи «Цифровий ЄС».

6. Боротьба з корупцією через цифрові інструменти та усунення людського фактору.

Розвиток цифрової держави та електронного врядування в Україні є стратегічно важливим для зміцнення демократії, прозорості державного управління та забезпечення національної безпеки. Ці інструменти не лише посилюють громадянське суспільство, а й є фундаментом для інтеграції України до глобального цифрового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : із змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435>
3. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T041629Z>
4. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5203-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/>.
5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. . URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/>
6. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 852 IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
7. Про електронні документи та електронний документообіг : закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
8. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20/ed20201216#Text>
9. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19/ed20171005#Text>
10. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94%D0%B2%D1%80>.
11. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

12. Про звернення громадян : закон України від 2 жовт. 1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80/ed19961002#Text>
13. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2658-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
14. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/>.
15. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#n927>
16. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
17. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Ратифіковано Законом № 237/94-ВР (237/94-ВР) від 10 листоп. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
18. Деякі питання електронної взаємодії органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2012 р. № 670. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.
19. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 №1137
20. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 1997 р. № 348 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF#Text>

21. Про затвердження переліку обов'язкових етапів робіт під час проектування, впровадження та експлуатації систем і засобів автоматизованої обробки та передачі даних : постанова Кабінету Міністрів України від 4 лют. 1998 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-98-п>.

22. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п/paran48>.

23. Про затвердження Положення про центральний засвідчувальний орган : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2004 р. № 1451. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1451-2004-п>.

24. Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів : постанова Кабінету Міністрів України від 13 лип. 2004 р. № 903. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/903-2004-п>.

25. Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу : постанова Кабінету Міністрів України від 26 трав. 2004 р. № 680. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/680-2004-п>.

26. Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2004 р. № 1452 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1452-2004-п>.

27. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах : постанова Кабінету Міністрів України від 29 берез. 2006 р. № 373 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/373-2006-п>.

28. Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів

України від 28 жовт. 2004 р. № 1453 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1453-2004-п>.

29. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2011 р. № 1242 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1242-2011-п>.

30. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовт. 2016 р. № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/736-2016-п>.

31. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2010 р. № 2250-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

32. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р. № 856. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

33. Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг: указ Президента України від 4 верес. 2019 р. № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647/2019>

34. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг: указ Президента України від 29 лип. 2019 р. № 558. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019>

35. Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису : наказ Міністерства юстиції України, Адміністрації Держспецзв'язку України від 27 груд. 2013 р. № 2782/5/689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2227-13>.

36. Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису : наказ

Міністерства юстиції України, Адміністрації Держспецзв'язку України від 20 серп. 2012 р. № 1236/5/453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1398-12>.

37. Про затвердження Концепції інформатизації Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, на 2016 – 2020 роки : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 черв. 2016 р. № 511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-16>.

38. Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг : розпорядження від 11 верес. 2013 р. № 718-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

39. Про затвердження Порядку оновлення антивірусних програмних засобів, які мають позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи в сфері технічного захисту інформації : наказ Адміністрації Держспецзв'язку України від 26 берез. 2007 р. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0320-07>.

40. Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 2012 р. № 220-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

41. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

42. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : схвалена Указом Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

43. Авраам Лінкольн. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/...>

44. Бортник Н. П. Електронна держава та електронна демократія в умовах формування інформаційного суспільства. *Академічні візії*. 2023, (16). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/634>

45. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2013. 536 с.
46. Пашов Р. І., Кохан Д. О. Впровадження електронного урядування у практику функціонування центрів надання адміністративних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №11. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.11.35
47. ООН. Електронний уряд: дослідження, 2018. Застосування електронного уряду для формування стійкого і гнучкого суспільства; *UN E-Government Survey 2018*. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018>.
48. Андрєєва О. М. Е-Урядування Південної Кореї: стратегія успіху. *Регіональні студії*. 2019. No 18. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.18.11>
49. Петько С. Цифровий прорив Республіки Корея у сфері державного урядування. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. doi: 10.32782/2524-0072/2022-42-47.
50. Печеранський І. П. Громадянське суспільство в умовах цифровізації : виклики та відповіді на них. *Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 жовтня 2022 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 344 с. С. 252 – 255. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-67>
51. Романчук О.З., Бисага Ю.М., Берч В.В., Нечипорук Г.Ю., Чечерський В.І. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження: Монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. 196 с.
52. Administration system for the state information system RIH. URL: <https://www.ria.ee/administration-system-ofthe-state-information-system/>
53. Backus M. E-Governance and Developing Countries. Introduction and examples. *Research Report*. No. 3. April. 2001. 51 p.

54. Baum C., Di Maio A. Gartner's four phases of e-government model. *Gartner Group*. 2000. URL: <https://www.gartner.com/doc/317292/gartners-phases-egovernment-model>

55. Communication from the Commission to the Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions; i2010 eGovernment Action Plan: Accelerating Government in Europe for the Benefit of All. {SEC(2006) 511} URL: <https://www.europeansources.info/record/communication-from-the-commission-to-the-council-the-european-parliament-the-european-economic-and-social-committee-and-the-committee-of-the-regions-i2010-egovernment-action-plan-accelerating-eg/>

56. Data Exchange Layer X-tee / Estonian Information System. Estonian Information System Authority. URL: <https://www.ria.ee/x-road/>

57. Deloitte. Электронное правительство в Эстонии. URL: http://www.forumstandaardisatie.nl/fileadmin/os/documenten/FS07_04_06A_Forum_Estonian_IT_Interop_Framew_05.pdf.

58. Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety. A report by The Economist Intelligence Unit. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2015

59. Democracy Index 2016. Revenge of the “deplorables”. URL: https://impact.economist.com/perspectives/sites/default/files/The%20EIU%27s%202016%20Democracy%20Index_0.pdf

60. Democracy Index 2017: Free speech under attack. A report by The Economist Intelligence Unit. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2017

61. Democracy Index 2018: Me too? Political participation, protest and democracy. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2018/>

62. Democracy Index 2019. A year of democratic setbacks and popular protest. A report by The Economist Intelligence Unit. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracyindex2019

63. Democracy Index 2020: In sickness and in health? URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>
64. Democracy Index 2021: the China challenge. A report by The Economist Intelligence Unit. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021>
65. E-governance and e-transparency – international tendencies and Georgia. URL: <https://idfi.ge/public/migrated/uploadedFiles/files/Chapter%20I%20eng.pdf>.
66. Freedom in the World 2018 ; Freedom World 2018 Table of Country Scores. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2018-table-country-scores>.
67. Hilbert M. Digital Processes and Democratic Theory: Dynamics, risk and opportunities that arise when democratic institutions meet digital information and communication technologies; peer-reviewed online publication. 2007. *Google Books*. URL: <http://www.martinhilbert.net/democracy.html>
68. Implementing the President’s Agenda for E-Government. *E-Government Strategy. Simplified Delivery of Services to Citizens*. Washington : Office of Management and Budget, 2002. February, 27.
69. Kardan Ah. A., Sadeghiani A. Is e-government a way to e-democracy?: A longitudinal study of the Iranian situation. *Government Information*. Quarterly Volume 28. Issue 4 (October). 2011. P. 466-473. URL: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2010.12.007>
70. OECD, ICT and Economic Growth. Evidence from OECD countries, industries and firms. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264101296-en>
71. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/ggis/cahde/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec_2009_1E_FINAL_PDF.pdf
72. Recommendation Rec(2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance. URL: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec\(2004\)15&Language=lanEnglish&Ver=original&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec(2004)15&Language=lanEnglish&Ver=original&direct=true)

73. SECURITY SERVER USER'S GUIDE (Estonian government site).
URL: http://x-road.ee/docs/eng/security_server_users_guide.pdf.
74. Seifert J.W., Chung J. Using E-Government to Reinforce Government Citizen Relationships: Comparing Government Reform in the United States and China II. *Social Science Computer Review*. 2009. V. 27. N2 1. P. 3-23. URL: <http://unpanl.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan043654.pdf>
75. Szilerd Molner. EGovernment in the European Union. NETIS, Budapest, 2007. URL: <http://ec.europa.eu/idabc/en/document/2319/5938.html>
76. The European eGovernment Action Plan 2011–2015. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0743:FIN:EN:PDF>
77. The UN Global E-government Survey 2003. E-Government at the Crossroads. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/world-public-sector-report-2003>
78. The UN Global E-government Survey 2016. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/e-government-support-sustainable-development>
79. The UN Global E-government Survey 2018. Gearing E-government to support transformation towards sustainable and resilient societies. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/2018-e-government-survey>
80. The UN Global E-government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/un-e-government-survey-2020>
81. The UN Global E-government Survey 2022. The Future of Digital Government. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/un-e-government-survey-2022>
82. The UN Global E-government Survey 2001. Benchmarking E-government: A Global landscape. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/e-government-landscape>
83. Tomingas K., Luts M. Semantic Interoperability Framework for Estonian Public Sector's E-Services Integration. *Estonia Competence Centre in Electronics-*

Info- and Communication Technologies, Tallinn University of Technology, Tallinn, Estonia. – June 10, 2010. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-596/paper-13.pdf>.

84. World Economic and Financial Surveys. World Economic Outlook Database, April 2019. *World Economic Outlook. International Monetary Fund*. April 2019. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Рейтинг про стан політичних та громадянських свобод в країнах світу, (за результатами дослідження міжнародної неурядової організації Freedom House [25]) та рейтинг МВФ (IMF) (з розрахунком ВВП на душу населення)

Країна	Регіон	OSI	HCI	ТП	EGDI	Рейтинг EGDI 2016	Рейтинг EGDI 2018	Рейтинг FH 2018	Рейтинг IMF 2018
Данія	Європа	1,0000	0,9472	0,7978	0,9150	9	1	10	10
Австралія	Океанія	0,9722	1,0000	0,7436	0,9053	2	2	6	11
Південна Корея	Азія	0,9792	0,8743	0,8496	0,9010	3	3	58	31
Великобританія	Європа	0,9792	0,9200	0,8004	0,8999	1	4	27	22
Швеція	Європа	0,9444	0,9366	0,7835	0,8882	6	5	3	12
Фінляндія	Європа	0,9653	0,9509	0,7284	0,8815	5	6	1	15
Сінгапур	Азія	0,9861	0,8557	0,8019	0,8812	4	7	123	8
Нова Зеландія	Океанія	0,9514	0,9450	0,7455	0,8806	8	8	8	24
Франція	Європа	0,9792	0,8598	0,7979	0,8790	10	9	42	21
Японія	Азія	0,9514	0,8428	0,8406	0,8783	11	10	16	26
США	Америка	0,9861	0,8883	0,7564	0,8769	12	11	53	9
ФРН	Європа	0,9306	0,9036	0,7952	0,8765	15	12	24	18
Нідерланди	Європа	0,9306	0,9206	0,7758	0,8757	7	13	5	13
Норвегія	Європа	0,9514	0,9025	0,7131	0,8557	18	14	2	4
Швейцарія	Європа	0,8472	0,8660	0,8428	0,8520	28	15	17	2
Естонія	Європа	0,9028	0,8818	0,7613	0,8486	13	16	23	41
Іспанія	Європа	0,9375	0,8885	0,6986	0,8415	17	17	25	34
Люксембург	Європа	0,9236	0,7803	0,7964	0,8334	25	18	7	1
Ісландія	Європа	0,7292	0,9365	0,8292	0,8316	27	19	19	6
Австрія	Європа	0,8681	0,8505	0,7716	0,8301	16	20	20	14
ОАЕ	Азія	0,9444	0,6877	0,8564	0,8295	29	21	182	25
Ірландія	Європа	0,8264	0,9626	0,6970	0,8287	26	22	15	5
Канада	Америка	0,9306	0,8744	0,6724	0,8258	14	23	4	20
Італія	Європа	0,9514	0,8341	0,6771	0,8209	22	24	45	27

Продовження таблиці

Країна	Регіон	OSI	НСІ	ТП	EGDI	Рейтинг EGDI 2016	Рейтин г EGDI 2018	Рейтин г FH 2018	Рейтин г IMF 2018
Ліхтенштейн	Європа	0,7986	0,8237	0,8389	0,8204	32	25	43	-
Бахрейн	Азія	0,7986	0,7897	0,8466	0,8116	24	26	188	37
Бельгія	Європа	0,7569	0,9740	0,6930	0,8080	19	27	18	19
Монако	Європа	0,6250	0,7901	1,0000	0,8050	31	28	64	-
Португалія	Європа	0,9306	0,8170	0,6617	0,8031	38	29	11	40
Мальта	Європа	0,8403	0,7973	0,7657	0,8011	30	30	34	32
Ізраїль	Азія	0,8264	0,8635	0,7095	0,7998	20	31	72	23
Російська Федерація	Європа	0,9167	0,8522	0,6219	0,7969	35	32	176	60
Польща	Європа	0,9306	0,8668	0,5805	0,7926	36	33	56	58
Уругвай	Америка	0,8889	0,7719	0,6967	0,7858	34	34	9	47
Греція	Європа	0,8194	0,8867	0,6439	0,7833	43	35	54	39
Кіпр	Азія	0,7847	0,8083	0,7279	0,7736	64	36	22	32
Словенія	Європа	0,7986	0,8923	0,6232	0,7714	21	37	32	33
Білорусь	Європа	0,7361	0,8681	0,6881	0,7641	49	38	174	88
Казахстан	Азія	0,8681	0,8388	0,5723	0,7597	33	39	173	71
Литва	Європа	0,7986	0,8323	0,6293	0,7534	23	40	39	46

CERTIFICATE

ICCM-2024-0061

This certificate confirms the participation of

Serhii Shatalov

in the international conference in the
4th International Conference on corporation management (ICCM)
April 26, 2024
Estonia

Chairman of the Organizing Committee,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Iryna Mihus

INTERRELATION OF E-GOVERNANCE IMPLEMENTATION AND DEMOCRACY DEVELOPMENT IN UKRAINE IN INTERNATIONAL RANKINGS: VALUES, PRINCIPLES, ACTIONS

Serhii Shatalov¹

¹*Student, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine*

Abstract. Most countries of the world are implementing e-government in everyday life. At the moment, the term e-government has a global status. The pioneers of its implementation were highly developed democratic countries, so the development of e-government went hand in hand with the development of e-democracy. At the beginning of e-government implementation, the hypothesis that its development would contribute to the democracy dominated. However, the successful experience of non-democratic countries such as China, the UAE, and others in implementing e-government requires a more detailed study of this issue, which is confirmed by the emergence of a number of publications that refute this statement.

The purpose of this study is to analyze the situation in Ukraine for several years before the start of full-scale Russian aggression based on international rankings on the e-government and democracy development.

The object of study: to test the hypothesis that the development of e-government will contribute to the democracy in Ukraine, which is known as a country of unstable democracy.

The study used the methods of comparative analysis of the indices of international ratings of democracy and e-government development in Ukraine for the period of 2016-2022.

The results obtained and their value make it possible to realize that e-government tools (technical means) should be perceived only as a tool in the hands of society, which is determined not so much by the breadth of coverage, but by the type of political regime of the country.

Since 2003, the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) has been assessing the level of e-

government development in 193 countries every two years. The *E-Government Development Index (EGDI)* is a composite index formed through a set of other sub-indices and is used to measure the capabilities of national governments in using information and communication technologies to provide information services to the public, businesses and government agencies. The EGDI ranking is based on three sub-indices: OSI (Online Service Index), an index of online services calculated by UNDESA; TII (Telecommunication Infrastructure Index), an index of telecommunication infrastructure calculated by the International Telecommunication Union; HCI (Human Capital Index), a human capital index calculated by UNESCO in cooperation with UNDP. Based on the results of the comparison of these indices in the specified period, the following statement follows. At the beginning of 2016, after a significant break (2012-2015, due to Russia's external interference in the processes of democratic transit), Ukraine started to implement e-government, but the progress slowed down and Ukraine dropped from 62nd to 82nd place in the EGDI ranking. As of the beginning of 2020, it moved from 69th place to 46th place in the ranking as of the beginning of 2022, which indicates significant progress in the implementation of e-government.

The most well-known and regularly updated democracy indices in the world are the GDI Democracy Index (developed by the Economist Intelligence Unit); the *V-Dem Institute's Democracy Indices*; the *Bertelsmann Transformation Index* by the *Bertelsmann Foundation*; and the *International Institute for Democracy and Elections' Global Democracy Indices*. Democracy indices differ in the scope and importance of various aspects of democracy, including the breadth of basic democratic

institutions, freedom of expression, various aspects of governance, violations of democratic norms, manipulation of the electoral system, election fraud, government functioning, etc.

Our comprehensive analysis of the above indices clearly demonstrates that, in general, from the beginning of 2016 to the beginning of 2022, e-government (EGDI) in Ukraine has improved significantly (0.6076→0.8029), and the level of democracy (GDI) initially increased slightly (5.7→5.9). However, since the beginning of 2020, the *GDI* has been

falling and, in general, has fallen below the level of early 2016 (5.9→5.57) by the beginning of 2022. That is, the restrictions associated with the suspension of public administration reforms due to the Covid-19 pandemic have been reflected and set Ukraine back 5 years in terms of promoting democratic values in government activities. Thus, there is no direct link between the introduction of e-government and the development of democracy in Ukraine in this period. This tendency has not been studied in other periods, so it requires additional research.

Keywords: e-government, e-democracy, indices of democratic development, e-government development index, Ukraine.